

ENSV Riigiraamatukogu

NÕUKOGUDE KOOL

Nr. 11

1946

RK PEDAGOOGILINE KIRJANDUS
TALLINN

SISUKORD:

	Lk.
Eestimaa K(h)P Keskkomitees — J. Käisi raamatust „Valitud tööd“	637
N. Andresen . Eesti kirjandusloo küsimusi	638-a
V. Veikšan , prof. Didaktika küsimused L. N. Tolstoi peda- googilises süsteemis	651
M. Prääts . Õpetajaskonna ja kommunistliku noorsoc- ühingu organisatsioonide koostööst koolis	663
S. Gurin . Liivimaa ja ta siseolud XVI sajandil. Võitlus Liivimaa pärast	668
A. Vergo ja A. Rõõm . Neljanda viisaastaku seaduse rakendamisvõimalusi kooli õppe- ja kasvatustöös, eriti matemaatikatundides	673
M. Salum . Võrrandite käsitlemine VI—VII klassis	678
J. Käis . Kirjandust abiks õpetajale ta enesetäiendamisel	684

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

IV AASTAKÄIK

Nr. 11

NOVEMBER

1946

EESTIMAA K(b)P KESKKOMITEES

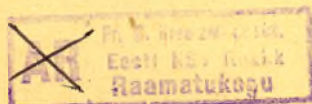
J. Käisi raamatust „Valitud tööd“

Eestimaa K(b)P Keskkomitee büroo tunnistas „Rahva Hääle“ kriitika J. Käisi raamatu „Valitud tööd“ üle õigeks. J. Käisi raamat, mis sisaldab (välja arvatud esimesed üldpedagoogilise sisuga kirjutused) kodanlikus Eestis ajavahemikus 1932—1935 ilmunud ja vaid uuesti redigeeritud kirjutusi, on partei poolt taunitud kodanlike teooriate kahjulik retsidiiv pedagoogika alal (laboratoorne brigaadide meetod, testid, kompleks jne.). Raamat ignoreerib õpetaja osa koolis ja alahindab õppetundi õppetöö põhivormina, ei omista tähtsust distsipliinile ega korrale koolis. Käisi raamat jätab täiesti kõrvale nõukogude kooli põhiülesande: õpilaste kommunistliku kasvatuse, nende kasvatamise nõukogude vaimus, haritud ja kultuursete, meie nõukogude kodumaale piiritult ustavate inimeste ettevalmistamise. Ta ei suuna pedagooge apoliitilisuse väljajuurimisele Nõukogude Eesti õpetajaskonna tööst ega mobiliseeri neid võitlusele eesti kodanliku natsionalismi iganditega.

Raamatu lõpus toodud bibliograafias soovitatakse lugejale J. Käisi kirjutusi, mis sisaldavad nõukogudevastaseid väljaasteid.

Eessõna, mille on kirjutanud ENSV Haridusministeeriumi metoodika-eriteadlane Aret, soovitab meie õpetajaskonnale õppevahendina raamatut, mis kujutab endast kompilatsiooni kodanlike autorite teooriaist ja ignoreerib täiesti nõukogude pedagoogikateadust ning vene pedagoogika klassikuid, samuti nõukogude kooli mitmeaastasi positiivseid kogemusi.

ENSV Haridusministeeriumi kolleegiumil pole rida ministeeriumi juhtivaid töötajaid, Tartu Riikliku Ülikooli pedagoogikakateedri dotsent Elango ja EAUKN esimehe asetäitja sm. Eisen mitte aienult J. Käisi raamatu arutlemisel raamatut kritiseerinud, vaid on, vastupidi, tema kahjulikke kontseptsioone kaitsnud. ENSV Haridusministeeriumi inspektor Sõöt katsus üldse keelata raamatu arutlemise ja kritiseerimise alamastme koolitegelaste poolt.

Sellest hoolimata, et raamat ilmus 1946. a. septembris, pole ajakiri „Nõukogude Kool“ ja ajaleht „Nõukogude Õpetaja“ seni kriitiliselt tema pahelisele sisule reageerinud

Kõik see tunnistab ENSV Haridusministeeriumi mõnede juhtivate töötajate poliitilisest lühinägelikkusest, kes pole teinud vajalikke järeldusi UK(b)P Keskkomitee tähtsast otsuseist ideoloogilise töö kohta.

Eestimaa K(b)P Keskkomitee büroo tunnistas J. Käisi raamatu „Valitud tööd“ väljaandmise ENSV Haridusministeeriumi (end. minister sm. Nuut) ja Riikliku Kirjastuse „Pedagoogiline Kirjandus“ (sm. Reial) jämedaks poliitiliseks veaks.

ENSV haridusministrile sm. Rauale ja Pedagoogilisele Kirjandusele on tehtud kohuseks põhjaliku kontrolli sisseseadmine väljalastavate õpikute ja pedagoogilise kirjanduse üle ja nende esialgne retsenseerimine.

Eestimaa K(b)P Keskkomitee büroo kohustas ENSV Haridusministeeriumi läbi viima ulatuslikku selgitustööd õpetajaskonnas kommunistliku kasvatuses küsimuste ja J. Käisi raamatus propageeritavate kahjulike kodanlike teooriate alal ning kodanlike ideede ja praktika väljajuurimise üle koolitööst, kasutades selleks otstarbeks õpetajate nõupidamisi, pedagoogikanõukogusid, metoodilisi õpiringid, Haridusministeeriumi ajalehte ja ajakirja, ja võttes selle töö aluseks UK(b)P Keskkomitee otsuse ideoloogilise töö kohta (ajakirjadest „Zvezda“ ja „Leningrad“, draamateatrite repertuaarist ja abinõudest selle parendamiseks, filmist „Suur elu“) ja seltsimees Ždanovi kõne Leningradi linna parteiaktiivi koosolekul ajakirjadest „Zvezda“ ja „Leningrad“.

Märkides EK(b)P Keskkomitee büroo otsuste (26. detsembrist 1945. a. ja 19. juunist 1946. a.) — tööst õpetajaskonna ideelis-poliitilise taseme tõstmise alal — ebarahuldavat täitmist partei maakonna- ja linnakomiteede poolt, tegi EK(b)P Keskkomitee büroo partei maakonna- ja linnakomiteedele kohuseks seda küsimust lähemal istungeil arutleda ja tarvitusele võtta abinõusid õpetajaskonna ja teiste rahvahariduse alal töötajate marksistliku-leninliku kasvatamise tõstmiseks.

EK(b)P Keskkomitee agitatsiooni- ja propaganda- ning kooliosakonnale tehti ülesandeks koos Haridusministeeriumiga välja töötada 20. novembriks k. a. konkreetsed juhtnõõrid partei maakonna- ja linnakomiteedele ning rahvahariduse osakondadele töö organiseerimisest hariduse alal töötajate ideelis-poliitilise taseme tõstmiseks, varustades neid vastava kirjandusega ja kvalifitseeritud juhtkonnaga.

Eesti NSV Haridusministeeriumile tehti kohuseks 20. novembriks välja töötada konkreetne abinõude plaan hariduse alal töötajatele nõukogude pedagoogika ja psühholoogia teooria süstemaatiliseks õppimiseks ja nõukogude koolitöö positiivsete kogemustega tutvumiseks. Ühtlasi tuleb tundma õppida ja üldistada paremate eesti õpetajate töökogemusi ja neid õpetajaskonnas populariseerida.

Märkides hariduse- ja kunstitöölise ametiühingu komitee teguvõimetust õpetajaskonnas poliitilise kasvatusetöö alal, kohustas EK(b)P Keskkomitee büroo ametiühingu komiteed põhjalikult oma tööd ümber korraldama, seades hariduse alal töötajate ideelis-poliitilise kasvatamise ühingu tähtsaimaks ülesandeks.

Eestimaa K(b)P Keskkomitee büroo tegi Eesti NSV Haridusministeeriumile ülesandeks koos ametiühingu keskkomiteega organiseerida hariduse alal töötajate laialatuslikku tutvustamist nõukogude teaduse, tehnika ning kunsti saavutustega ja luua vajalikud tingimused eesti õpetajate edukaks vene keele õppimiseks. Et vennas-

vabariikide eesrindlike kogemusi kasutada, tuleb jalule seada Eesti NSV õpetajaskonna side paremate Nõukogude Liidu ja esmajoones Leningradi koolidega.

Eesti NSV Riiklikule Kirjastusele kohuseks teha lühima aja jooksul välja anda õpikud pedagoogika, psühholoogia ja pedagoogika ajaloo ning üksikute õppeainete meetoodika alalt ja rida brošüüre koolitöö aktuaalsete küsimuste kohta, kooskõlastades selle töö ENSV haridusministri sm. Rauaga.

Haridusministeeriumil välja töötada määrustik märgi kohta „Eesti NSV haridustöö eesrindlane“ parimate hariduse alal töötajate ergutamiseks ja esitada määrustiku projekt kinnitamiseks Eesti NSV Ministrite Nõukogule hiljemalt 1. detsembriks 1946.

EK(b)P Keskkomitee kaadriosakonnale on tehtud kohuseks tugevdada Haridusministeeriumi aparaati, pedagoogilise ajakirja ja õpetajate lehe toimetust, samuti „Pedagoogilist Kirjandust“ kvalifitseeritud kommunistidega, kes on võimelised tagama vabariigi rahvahariduse ja õpikute ning pedagoogilise kirjanduse väljaandmise bolševistlikku operatiivset juhtimist. (ETA)

Eesti kirjandusloo küsimusi.

NIGOL ANDRESEN.

I

Eesti kirjanduslugu UK(b)P KK 14. augusti 1946. a. otsuse valguses.

Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee näitas 14. augusti 1946. a. otsusega ajakirjadest „Zvezda“ ja „Leningrad“ nõukogulikule kirjanduslikule loomingule õige suuna ning märkis kõrget ideelisust, millest peab olema juhitud nõukogude kirjandus. Keskkomitee otsus ütleb selgesti: „Nõukogude kord ei või sallida noorsoo kasvatamist ükskõiksuse vaimus nõukogude poliitikasse, käega löömise ja ideelageduse vaimus“. Keskkomitee otsus tuletab kirjanikele, kirjandusloolastele ja kirjanduse arvustajaile meelde seda osa, mis on kirjandusel noorsoo kasvatamises, näitab ühtlasi suurt jõudu, mis on nõukogude kirjandusel, seda loomingulist jõudu, mispoolest nõukogude kirjandus on määratult palju kõrgemal ükskõik missuguse kodanliku maa kirjandusest.

Otsuses öeldakse:

„Nõukogude kirjanduse, maailma kõige eesrindlikuma kirjanduse jõud seisneb selles, et see on kirjandus, millel ei ole ega võigi olla teisi huvisid kui rahva huvid, riigi huvid. Nõukogude kirjanduse ülesanne seisneb selles, et aidata riigil kasvatada õigesti noorsugu, rahuldada tema elutarbeid, kasvatada uut põlvkonda, kes on südi, usub oma ülesandesse, ei kardata takistusi ja on valmis ületama igasugused takistused.

Sellepärast on igasugune ideelageduse, apoliitilisuse ja „kunst kunsti pärast“ jutlustamine kahjulik nõukogude rahva ning riigi huvidele ja sellel ei tohi olla kohta meie ajakirjades.“

Selle Keskkomitee otsuse puhul kõneles seltsimees Ždanov Lenini parti aktiividele ja kirjanikele peale muu:

„Leninism lähtub sellest, et meie kirjandus ei või olla apoliitiline, ei või kujutada endast „kunsti kunsti pärast“, vaid on kutsutud teostama tähtsat eesrindlikku osa avalikus elus. Sellest lähtub Lenini põhimõtte kirjanduse parteilisusest — Lenini tähtis panus kirjandusteadusse . . .

Leninism tunnistab, et meie kirjandusel on määratu ühiskonda ümberkujundav tähtsus. Kui meie nõukogude kirjandus lubaks vähendada seda oma määratusuurt kasvatuslikku funktsiooni — tähendaks see suurt tagurpidiarengut, tagasipöördumist „kiviaega“ . . .

Seltsimees Stalin nimetas meie kirjanikke inimhingede insenerideks. Sel ütlusel on sügav mõte. See kõneleb nõukogude kirjanike suurest vastutusest inimeste kasvatamise eest, praagi vältimisest kirjanduslikus töös . . .

Nõukogude kirjanikud ja kõik meie ideoloogilised töötajad on seatud praegu eesmisele tuleliinile, sest rahuliku arenemise tingimustes ei kahane, vaid vastupidi suurenevad ideoloogilise rinde ja esijoones kirjanduse ülesanded. Rahvas, riik ja partei tahavad mitte kirjanduse eemaldumist kaasajast, vaid kirjanduse aktiivset sissetungimist nõukogude elu kõigisse aladesse. Bolševikud hindavad kirjandust kõrgelt, näevad selgelt tema suurt ajaloolist missiooni ja osatähtsust rahva moraalse ja poliitilise ühtsuse kindlustamisel, rahva koondamisel ja kasvatamisel. Partei Keskkomitee tahab, et meil oleks külluses vaimukultuuri, sest ta näeb selles kultuuririkkuses sotsialismi üht peamist ülesannet.“

Seltsimees Ždanov näitas nõukogude kirjanduse suuri perspektiive, mis ühtlasi kohustavad nõukogude kirjanikke:

„Kui feodaalne kord ja seejärel kodanlus suutsid oma õitsengu aja järgul luua kunsti ja kirjanduse, mis kinnitasid uue korra jõustumist ja ülistasid tema õitsengut, siis meile, uuele, sotsialistlikule korrale, mis kujutab endast kõige selle kehastust, mis on parimat inimsoo tsivilisatsiooni ja kultuuri ajaloos, on seda enam jõukohane maailma kõige eesrindlikuma kirjanduse loomine, mis jätab kaugele maha vanade aegade loomingu kõige paremad eeskujud.“

On selge, et UK(b)P Keskkomitee otsus hõlmab nii kirjanduslikku loomingu kui ka kirjanduse populariseerimist ja kirjanduse õpetamist, kirjanduslugu ja kirjanduse arvustust.

Eesti rahvas asus 1940. aastal nõukogulikule teele. Sellega asus ta ka eesti nõukogude kirjanduse loomisele, mille esimesed õnnestunud saavutused avaldusid Suure Isamaasõja võitlustes. Eesti töötajad ehitasid praegu stalinliku viie aasta plaani süsteemis omal maal sotsialismi. Sotsialismi ülesehitamise ülesannete hulka kuulub ka vormilt rahvus-

liku, sisult sotsialistliku kirjanduse ülesehitamine. See on kirjandus, mis organiseerib ja ergutab sotsialismi ülesehitamist, mis peab vaatama edasi, mitte tagasi. See on kirjandus, mille varal kasvab uus inim põlv, vaba kodanliku ühiskonna pahedest.

Kui eesti kirjandus on muutumas nõukogude kirjanduseks, siis tähendab see eesti kirjandusele ja eesti rahvale määratusuurt tõusu. Ühenduses eesti rahva muutumisega nõukogude rahvaks on endast mõistetavalt vajalik ta rahvusliku kultuuri muutumine nõukogude kultuuriks, ta kirjanduse muutumine nõukogude kirjanduseks. Juba nüüd, eesti nõukogude kirjanduse esimeste algete järgi võime öelda, et eesti kirjanduses ei ole kunagi nii kõrgel olnud ideelisus, sisu, millele ühtlasi on nõutav vastavalt kõrge tasemega vorm, kui juba nüüd on avaldumas nõukogude kirjanduses.

Kuid praegu on alles esimesed sammud eesti nõukogude kirjanduses. Teiste nõukogude rahvaste, eeskätt vene rahva, nõukogulike kirjanduslike saavutuste järgi võime õieti edasi ehitada ka eesti kirjandust. Ja et meie ehitame nõukogulikku elu sotsialismi ülesehitamise suurte kogemuste pinnal, nii marksismi-leninismi teooria kui nõukogulike kogemuste najal, siis on ka eesti nõukoguliku kirjanduse ülesehitamine ilmselt kiire.

Nõukogulik elu pakub kirjandusele ise uut temaatikat ja uusi ideid. Kuid sotsialism ei teki iseenesest, ja samuti ka mitte sotsialismiajastu kirjandus. Nagu meie ehitame sotsialismi kindla leninlik-stalinliku plaani järgi, nii ehitame ka sotsialismiajastu kirjandust. Marx ütles kodanlikke ja sotsialistlikke revolutsioone võrreldes (Louis Bonaparte'i 18. brumaire), et endised revolutsioonid ammutasid oma vaimustuse minevikust, kuid uue aja sotsialistlik revolutsioon saab vaimustust tulevikust, ei lepi senisaavutatuga, arvustab iseennast ja jõuab nii edasi. Nii ehitatakse ka eesti nõukogude kirjandust, mis moodustab sotsialismi ehitamise ühe suure ja tähtsa osa, mille varal kasvab ühtlasi sotsialistliku ühiskonna inimene.

Nõukogude kirjanduse sündimine on suur protsess. Nõukogude kirjandust asuvad looma kirjanikud, kes on valminud kodanlikus ühiskonnas. Nad osutuvad ise kapitalistlikus ühiskonnas valmistatud telliskivideks, millest ehitatakse sotsialism. Nõukogude kirjanduses tekib sisemine ideoloogiline võitlus. Selle ideoloogilise võitluse kaudu tekib uus nõukogude kirjandus.

Nõukogude kultuuri, eriti ka kirjandust ehitades kõneldakse õigusega seniste inim põlvvede töö suurest osast, mineviku pärandist. Kirjanduses on mineviku pärand suur ja tähtis. Mineviku kirjanduslik pärand on ise kahesugune, nagu kultuuriline pärand üldse. Lenin on vene kirjanduse ja kultuuri konkreetsete näidetega õpetanud meid nägema iga rahva mineviku kultuuris kaht kultuuri: progressiivset ja reaktioonilist. Imperialismiajastu kultuuri kohta ütles Lenin (1913. aastal): „Iga s rahvuslikus kultuuris on, olgugi arenemata, demo-

kraatliku ja sotsialistliku kultuuri elemente, sest iga s rahvuses on töötav ja eksploateeritav mass, kelle elutingimused sünnitavad paratamatult demokraatliku ja sotsialistliku ideoloogia. Kuid iga s rahvuses on ka kodanlik kultuur (ja enamikus veel mustasajaline ja kiriklik) — seejuures mitte ainult „elementide“, vaid valitseva kultuuri näol.“ (Teosed, XVII, lk. 137). Seda täiendab Lenin konkreetsete näidetega: „On Puriškevitšite, Gutškovide ja Struvede suurvene kultuur, kuid on ka suurvene kultuur, mida iseloomustavad Tšernõševski ja Plehhanovi nimed“ (Teosed, XVII, lk. 143).

Nii on bolševikud ikka kultuuri üldse ja kirjandust eriti mõistnud ning mineviku kirjandusest väärtuslikke pärandeid vastu võtnud. Belinski, kes XIX sajandi esimesel poolel esindas oma aja progressiivseid ideid, olgugi enne marksismi tekkimist, on nüüdsele nõukogude kirjandusteadusele suureks toetajaks. Nekrassov, kes võitles vene ühiskonna feodaalsete jäänuste vastu oma loomingu parima osaga, on jäänud suureks ajalooliseks eeskujuks. Selletaolisi kirjanduslikke eelkäijaid leiame iga rahva kirjanduses, ka eesti kirjanduses. Eesti nõukogude kirjanduse ehitamine annab häid tulemusi siis, kui meie mineviku ühiskonna kirjandusliku pärandi väärtusliku osa oleme enesetele selgitanud ja eeskätt küsimuse lahendanud, missugused kirjanikud ja missugused teosed oma aja piirides osutusid võitluses vanade edu takistavate olukordade vastu tugedeks järgneva progressiivse kirjanduse edasiehitamisel.

Kirjandusliku pärandi küsimused on eriti tähtsad nõukogude koolis. Meie võtame mineviku kultuurist üle ainult väärtuslikku, seda, mis omal ajal oli edasiviiv ja juhtis võitlust edasi sotsialismi poole. Eesti nõukogude kirjanduslugu peab esitama meile selle dialektilise arengu-protsessi kirjanduses, mis viis välja eesti nõukogude kirjanduseni.

Mineviku kirjanduse tundmaõppimine toimub ühenduses nende ajalooliste olukordade tundmaõppimisega, millistes iga kirjanduslik teos või üksik kirjanik kujunes. Kirjandusloo moodustab seega ideoloogiliste võitluste ajalugu. Kuid ideoloogiline võitlus ei toimu eraldi mitmesugustest võitlustest ühiskonna seespool; ideoloogiline võitlus on nõukogude-eelses ühiskonnas klassivõitluse väljendus, ideoloogia on ühe või teise klassi elulistest huvidest välja kasvanud. Seega on iga ideoloogia esindaja ühe või teise ühiskondliku klassi vaadete väljendaja.

Ometi ei ole alati kerge määrata progressiivset ja reaktsioonilist leeri mineviku kirjanduses teose väliste klassitunnuste või isegi kirjanike eneste avaldatud seisukohtade järgi. Ka üldiselt progressiivsete kirjanike teosed kannatavad sageli mineviku reaktsiooniliste traditsioonide all. Seega olemuselt progressiivsete mineviku kirjanike teosed võivad endas sisaldada reaktsioonilisi ideid, ja sagedasti sisaldavadki. Üheks näiteks on meil eesti kirjanduses A. H. Tammsaare, kellel kõrvuti ilmselt progressiivsete ideedega esineb languseid,

reaktsioonilisi ideid. Näiteks ta artiklitest „Sõjamõtted“ võime leida niihästi imperialistliku sõja eitamist kui ka väljapääsmatuse meeoluga koos kogu senise tsivilisatsiooni paratamatu hukkumise mõtteid. „Kõrboja peremehe“ kangelase Villu jõuline kuju jookseb ummikusse, selle najal ei ole antud mingit suurt ideed. On tuttav Marxi ja Engelsi suhtumine Balzac'i, keda nad õigusega pidasid XIX sajandi keskkoha suurimaks kirjanikuks. Sellest hoolimata, et Balzac oli reaktsoonäär ja legitimist, oma isiklikus elus taotles peamiselt rikastumist, on ta teostes andnud mitte ainult oma eluaja, XIX sajandi keskkoha ühiskonna suurepäraseid kujutusi, vaid näitab oma kangelaste kaudu kõige selgemini oma aja progressiivsete ideede kandjaid ja ühtlasi paljastab vana maailma hävinemist. Kas ka eesti kirjanduses August Kitzberg ei ole sarnane näide? Oma elus kuulus ta läbikäimisse konservatiivsete natsionalistidega, kelle ideoloogilisi ülesandeid ta täitiski. Kuid ta on loonud ometi maakodanluse, kulakluse, võimsa paljastuse oma „Kauka jumalaga“, on näidanud rahavõimu laastavat mõju Mogri Märdi abil. Ja isegi näidendiga „Tuulte pöörises“, mille ülesandeks oli esimese Vene revolutsiooni edasiviivate voolude, sotsiaaldemokraatia vastu võitlemine, ei suutnud ta konservatiivset „positiivset“ kangelast inimesena kujutada, seevastu aga, hoolimata moonutustest, ta on andnud arvatavale sotsiaaldemokraadile Jaanile tõelise inimese omadused ja lõpus laseb öelda vanaperemehel Jaagul koguni revolutsiooniliste ideede võidu lootuse.

Kapitalistliku ühiskonna kirjanduse õige hindamine on võimalik ainult üksiks marksismi-leninismi teooria valgusel. Nõukogulikku elu ehitades vajame kirjandusloo nõukogulikku käsitlust — ja esmajoones koolide jaoks.

Eesti kirjanduslugu tervikuna on seni puudulikult välja töötatud. Senine kirjandusloo käsitus raskendab iga üksiku teose, kirjaniku ja ajajärgu õiget mõistmist. M. Kampmaa tuttav eklektiline kirjandusloosüsteem on edasi kandunud järgnevasse kooliõpikuisse. Selle järgi meil on tegemist vahelduvate kirjandusvooludega, mida põhjendatakse kord paremini, kord halvemini ühiskondlike vahekordadega. Nii samuvad meie silmade eest mööda sentimentalism, romantism ja realism, siis jällegi uusromantism ja uusrealism. Üksikarvustustes korduvalt avaldunud viga, nimelt üksikute kirjanduslike rühmituste osatähtsuse liialdamine või koguni leiutamine, üksikute kirjanduslike perioodide „leiutamine“ täiesti kunstlikel alustel on seega eesti kirjandusloos käsitluses otsekui sanktsioneeritud. Kas on praegu palju neid kirjanduslooga tegelejaid ja eriti kirjandusloo õpetajaid, kes ei oleks harjunud pidama teatud aastaid „Noor-Eesti perioodiks“, teisi „Siuru perioodiks“? Kes on mõelnud, kas sellel jaotusel isegi kodanlikus kirjanduslookäsitluses oli mingit alust, seda vähem, kas nõukogulikis kirjandusloos tohib nii mõtlematut „periodiseerimist“ jätkata?

Kindlasti on ka eesti mineviku kirjanduses sentimentalism, roman-

tism, realism jne. avaldunud, kuid mitte kirjandusloo perioodidena. Kui jõuame näiteks rahvusliku ärkamisaja kirjanduse juurde, siis näeme, kui vägivaldne on tolle perioodi elulähedat ja otseselt ühiskonda teenivat kirjandust nimetada romantikaks ja voolutunnuse pärast teda ebaühiskondlikuks teha. Näeme edasi sagedasti realistlike ja romantiliste elementide võitlust mitte ainult samul aastakümneil, vaid ühtlasi ka samade kirjanike teostes. Kirjanduslugu ei tule käsitleda mitte väljamõeldud voolusiltide, vaid oma aja ühiskondlike sündmuste taustal. Kirjanduslike teoste ja ajalooliste sündmuste omavahealine seos sunnib meid mitte ainult kirjandusloo periodiseerimise ümberkorraldamist ette võtma, vaid ka iga perioodi iseloomustavate joonte otsimise. Olgu kõige juurde märgitud, et sellest järgneb paratamatu vajadus ka keskkoolide kirjandusloo programmi ümberkorraldamiseks.

II

Eesti kirjakeele kujunemine, eesti kirjanduse esimesed sammud ja eesti rahvuslik ärkamisaeg.

Aeg kuni XVIII saj. lõppkümnenditeni ei anna eesti keeles pidevat kirjanduslikku loomingut. Sajandite kestel, alates XIII sajandi kroonikais esinevais üksikute eesti sõnadega antakse peamiselt eesti keele mäletusmärke ja eriti alates 1535. aastast eestikeelsete trükiteoste kaudu kujundatakse eesti kirjakeelt. XVIII sajandi lõpuni on tähtsama vaimuliku kirjanduse tõlgete varal eesti kirjakeel üldjoones kujundatud põhja-eesti murrakute alusel. Aeg kuni XVIII sajandi lõpuni moodustab seega eesti kirjandusloos sissejuhatuse, millal kujuneb eesti kirjakeel, kuid nende sajandite kestel tekkinud üksikud ja juhuslikud eesti ilmalikud (või ka vaimulikud, igal juhul algupäraseid) teosed kas ei saa mõju avaldada trüki kaudu või ei olegi eestikeelsele rahvale määratud (Tallinna literaatide „Pulmalaulud“ ja muud kurioossed juhuluuletused eesti keeles XVII sajandist alates).

1789. aastal on ajaloo suur pöördepunkt — suure prantsuse kodanliku revolutsiooni algus. Seltsimehed Stalin, Kirov ja Ždanov oma märkustes uue ajaloo õpiku konspekti puhul kirjutavad:

„Seetõttu, et uus ajalugu on kõige sisurikkam, sündmustest küllastatud, samuti selletõttu, et kõige tähtsam kodanlike maade uues ajaloos, kui arvestada perioodi Venemaa Oktoobrirevolutsioonini, on prantsuse revolutsiooni võit ja kapitalismi kindlustumine Euroopas ning Ameerikas, — arvame, et oleks parem, kui uue ajaloo õpik algaks peatükiga prantsuse revolutsioonist.“

Seda õpetust silmas pidades alustame meie uue aja prantsuse kodanliku revolutsioniga, s. o. 1789. aastaga, see on ajaga, mil valdavais Euroopa maades kapitalism on kujunenud valitsevaks

majandussüsteemiks ja poliitiline võim siirdub feodaalaadlilt kodanlusele. Olgugi et eesti kirjandusele prantsuse revolutsioon otsust mõju ei avalda, samuti kui kogu Vene riigi ja Baltimaade feodaalvõimu korraldus jäi püsima, on ometi põhjust uue aja algusest alustada eesti kirjanduses uut perioodi, mida iseloomustab rahvalik-ilmalik kirjandus. Periood 1789—1855 on aeg, mil eesti rahva maa-alale kordkorralt tungib sisse kapitalistlik majandus, esiteks mõisamajapidamisse, kordkorralt aga ka talumajandusse, samal ajal tekib ka tööstus. Sellega ühenduses omandab laiema mõtte kirjaoskuse levik rahva seas ja sellega rööbiti rahva suurtele hulkadele määratud õpetliku või moraliseeriva ilmaliku kirjanduse avaldamine. Selle perioodi esimestel aastakümnetel osutuvad raamatute kirjutajateks peamiselt mitte-eestlased, kes talupoegadena ei suutnud orjuse tõttu enesele veel hulgalisemat intelligenti soetada, vaid saksa literaadid, kes sagedasti täitsid seda õpetliku ja moraliseeriva kirjanduse vajadust, luues või tõlkides silmas pidades valitseva saksa feodaalaadli ideoloogilisi ülesandeid. Sel perioodil ei võinud tunduval määral tekkida kirjandust, mis oleks vastu peegeldanud eesti talupoegade alalist lakkamatut võitlust mõisnike vastu. Vastuoks, selle kirjanduse enamik püüdis rahvast kasvatada leplikkusele oma orjastajate vastu ja sisendada talle tasulootust alles „teises, paremas maailmas“. Sama perioodi viimaseid aastakümneid iseloomustab estofiilide kirjanduslik tegevus. Saksa õpetlaste lähhtekoht lähenemisel eesti rahvasse oli tol ajal eesti rahva endastmõistetav kadumine lähemate aastakümnete kestel ja ta sulamine sakslaste sekka, ta saksastumine. Huvi eesti ajaloo, eesti folkloori ja etnograafia vastu oli neil estofiilidel samasugune kui huvi iga kaduva eseme vastu, et seda tulevikus kättesaamatut materjali õigel ajal koguda ja teaduslikult uurida. Kuid vastu oma tahtmist andsid estofiilid materjali esimese suure ülevaate saamiseks vaimsetest jõududest, mis eesti rahval olid olemas, ja nad põhjustasid sellega tulevikus kiiremat eesti ajaloo, eesti keele ja folkloori uurimist. Eriti eesti rahva eepose „Kalevipoja“ koostamise idee on sellega estofiilide poolt aluse saanud.

Kuid ka selles perioodis tekkis teoseid, mis ulatusid oma ajast välja. Tähtsaimaks uue aja kuulutajaks on Kristjan Jaak Peterson, kelle teosed jäid küll käsikirjadesse ega võinud oma võitlevat mõju avaldada. Kirjaniku enese kujunemine varase surmani a. 1822 näitab ometi suurt sisemist võitlust XIX sajandi alguse kitsastes olukordades, nimelt eesti rahva poole pöörduva kirjanduse tekkimist rahva enese seast tõusnud kirjanikelt. Märkigem siin seesugust rahva hulgast tõusnud, veel küll primitiivset luuletajat nagu Freundlich, eesti rahva uut sõpra, vene rahvast (keda alati tuleb eraldada tsaarivõimust) õieti nägevat Suve Jaani. Siin on tähtis koht Fr. Kreutzwaldi ja Fr. R. Faehmanni rahvalikel teostel.

Kuid periood 1789—1855 on andnud kirjandusloolises arenguprotses-

sis püsivalt väärtuslikku, siis see on Kreutzwaldi selles perioodis kirjutatud „Kalevipoeg“ ja rida muid Kreutzwaldi teoseid, eriti Kreutzwaldi rahvaluule vormis ja uusi vaimseid püüdeid esindav poeem „Sõda“.

Sellega oleme jõudnud ajani, mida nimetatakse eesti rahvuslikuks ärkamisajaks, mis sisaldab eneses eesti rahva kujunemise. Eesti rahvuse kujunemine ühenduses kapitalismi lõpliku sissetungiga meie maale on võrdlemisi pikk protsess. Kaasa arvatud rahvuse kujunemise eel- ja järelprotsessid, võib järgnevat kirjandusloolist perioodi haarata aastatega 1855—1894.

See periood on uusaegses mõttes eesti kirjanduse tekkimise ja ägedate kirjanduslike võitluste periood. Selle perioodi kestel pannakse alus eesti kirjandusele kui võitlevale kirjandusele. Olgugi et eelmisest perioodist kandub edasi orjastajate suhtes ka leplikku, õpetlikku ja moraliseerivat kirjandust, et tänu Jannsenile see kirjandus omandab isegi suuri mõõteid, rakendub rahvusliku ärkamisaja kirjandus kogu oma parimas osas rahvusliku võitluse ülesannetesse. Ärkamisaja rahvuslik võitlus tähendab ägedat võitlust saksa mõisnike vastu, võitlust Eestis püsinud feodaalsete eesõiguste, üldse feodalismi igandite vastu.

Kui meie edaspidiste sündmuste, eriti nüüdisaja valgusel tahame rahvusliku ärkamisaja võitlusi hinnata, siis võiks see hinnang olla: a) eesti rahvuse kujunemine tõkestas eestlaste maa-alala saksastamist ja sellega Saksamaa perifeeria laiendamist, b) eesti rahvuse tekkimine võitlustes tähendas balti-saksa feodaaladli kui Venemaa suure reaktsioonilise reservi nõrgendamist, c) eesti rahvuse tekkimise s. o. eesti rahvusliku ärkamise protsessis loodi eesti rahvale võitlev kultuur, selle seas ka kirjandus. Neist lähtekohtadest on meile eriti arusaadav see suur hinnang, mida meie andsime Suure Isamaasõja võitlustes eesti rahvusliku ärkamisaja progressiivse tiiva esindajaile. Meie teadsime, et rahvusliku ärkamisaja progressiivsed võitlejad võitlesid meiega koos ja meie võitlust, olgugi oma aja tingimustes ja sageli oma aja arusaamiste kammitsas. Nagu ärkamisajal eesti rahvuse kujunemise eest peetav võitlus oli uute võitlusmeetoditega seniste talupoegade ülestõusude jätkamine, nii kujunes rahvusliku ärkamisaja kirjandus hoolimata tsensuuritakistusest võitluskirjanduseks. Tekkiv kirjandus oli kõige lähemalt seotud oma aja konkreetsete probleemidega, mispärast meile torkab silma nende kirjandusloolaste suur viga, kes iseloomustavad seda kirjandust kui romantilist ja minevikku pöörduvat. Kuivõrra Koidula, Kreutzwald, Jakobson, Veske ja teised idealiseerisid eesti rahva minevikku, ei tähendanud neile mineviku käsitlus olevikust minevikku pöördumist, mis on tüüpiline nähtus reaktsioonilisele romantikale, vaid nad elustasid minevikust saadud vaimustuse varal oleviku rahvuslikku vabanemise võitlust.

Rahvusliku ärkamisaja liikumine oli eesti rahvuse kujundamise liikumine. Eesti rahvus võis tekkida alles ühenduses kapitalistliku

majanduse sissetungiga eesti rahva ellu, et eesti rahvas ühise keele ja kultuuris avalduva ühise psühholoogilise laadi ning ühisel territooriumil ühtselt majanduslikes seostes võis kujundada eesti rahvuse. Seejuures tuleb silmas pidada, et rahvuse määratlus on antud geniaalse selgusega seltsimees Stalinilt: „Rahvus on ajalooliselt kujunenud püsiv ühtekuuluvus keele, territooriumi, majanduselu ja ühises kultuuris avalduva psüühilise laadi suhtes“ (Stalin: Marksism ja rahvus- ning koloniaalküsimus, 1946, lk. 14).

Samuti olgu märgitud, et eesti rahvuslikku ärkamisaega ei kirjanduses ega ajaloos ei suuda keegi rahuldavalt käsitleda ilma seltsimees Stalini teose „Marksism ja rahvusküsimus“ põhjaliku õppimiseta. Eesti rahvuse tekkimise mõistmine on ette valmistatud näitega grusiinlastest: „Gruusia kui rahvus kerkis esile alles XIX sajandi teisel poolel, kui pärisorjuse kadu ja tõus maa majanduselus, liiklemisteede arendamine ja kapitalismi tekkimine panid maksma tööjaotuse Gruusia maaalade vahel, löid lõplikult vankuma vürstiriikide majandusliku eraldatuse ja sidusid nad üheks tervikuks“ (Stalin, op-cit. lk. 13).

Arusaadavalt ei olnud ka rahvusliku ärkamise liikumine ühtlane, sest eesti rahvaski ei olnud enam ühtlane, diferentseerumatu mass. Ka siin võitles omavahel kaks tiiba, konservatiivne ja demokraatlik. On tähelepanev, et just demokraatlik tiib andis kirjanduslikult väärtusliku, et rahvusliku ärkamisaja võitlevad ideed kujundasid L. Koidla luule ja näidendid, tolle perioodi kirjanduslikud tipud.

Kui rahvus oli kujunenud, mõõnasid paratamatult ka ärkamisaegsed ideed või mandusid kodanlikeks ideedeks, mis ei olnud enam suutelised suuri teoseid kandma.

Juba rahvusliku ärkamisaja kestel andis eesti töölisklass enesest teada kahe suure, Venemaa olukorras väga tähelepanitava streigiga, milles esines juba poliitlisi nõudeid. Need streigid, mis toimusid aastail 1872 ja 1882, olid „esimene ähvardav kõuekõmin Eestis, mis kuulutas uue jõu, töölisklassi astumist ühiskondliku elu näitelavale, mis kuulutas sotsialismi ajastu lähenemist“ (N. Karotamm).

Eesti kirjanduse kui uusaegse kirjanduse tõeline areng kuulub aega, millal kapitalistlikud vahekorrad Eestis olid kujunenud, töölisklass omandas ikka väljapaistvama koha eesti ühiskonnas, kodanlus lakkas lõplikult olemast progressiivne jõud ja muutus ilmselt reaktsiooniliseks jõuks. See suur periood hõlmab aastaid 1894—1917, aega teise Vene revolutsioonini.

III

Tsaarivõimu vägivallapoliitika ja vene rahva toetus. Eesti kodanluse reaktsiooniline ideoloogia.

Periood 90-ndate aastate keskkohast kuni veebruarirevolutsioonini on eesti rahva ajaloos ja samuti kirjanduses mitmekesine. Eesti kir-

janduse sisemine ideoloogiline võitlus on intensiivne ja üksikute kirjanduslike liikide kujunemine kui ka üldse kirjandusliku ideoloogia kujunemine ja vormi saavutused järgnevale eesti kirjandusele põhjanevad. Kõrvuti kirjanduses areneva ideoloogilise võitlusega teravneb võitlus kirjandusliku väljendusviisi pärast, kestab võitlus realismi ja romantika vahel. Sellega koos tekib uusromantilisi elektilisi kirjanduslikke käsitlusi, mis kirjanduslikuks vooluks ei kujune. Perioodi lõpuks need tendentsid taganevad, üksikud kirjanikud osutavad realismile lähenemise tendentse. Äge ideoloogiline võitlus avaldub perioodi kestel kirjanduslikus arvustuses, arvustusse tungib formalism.

Kapitalistlikud suhted Eestis olid kindlaks kujunenud kaheksakümnendate aastate alguseks, seevõrra, et talupoegade suurim osa oli kapitalistlikku majandusse tõmmatud. „Uue talurahvaseaduse“ (Liivimaal 1849, Eestimaal 1856) varal sunniti talupoegi kiirendatult talude ostmise või raharendi alusel mõisnikele raha hankima, mida nad võisid ainult kaupade tootmisega, põllusaaduste tootmisega turu jaoks. Liivimaal oli teoorjus juba 1868. aastal üldiselt raharendiga asendatud. Eestimaal kestis eriti kuuendikotalude kaudu teoorjus edasi (1899. aastal oli veel 4,44% teorenti). Sellega kaasnes ka tööstuse ja linnade kasv. Narva oli juba varem kujunenud tööstuslinnaks ning koondas enesesse (Kreenholm) veel 1885. aastal enamiku Eesti maa-ala tööstustööstistest. Tallinnas töötasid kaheksakümnendail aastail suurtööstuslikud ettevõtted nagu Krull (asutatud 1865), Raudtee tehased (1870), ja teised. 1870. aastal avati Tallinn—Peterburi raudtee, kuus aastat hiljem Tapa—Tartu haru. Eesti linnad osutasid kiiret kasvu. Tallinna elanike arv oli 1871. a. 33269, 1881. a. 50488, seejuures oli eestlastest tallinlaste arv kasvanud 51,8%—lt 87,6%—le ja sakslaste arv Tallinnas kahanenud 34,4%—lt 5,8%—le. Teiste linnade kasv oli väiksem, kuid edasist arengut osutab Tallinn 1897. aastal 64 572 elanikuga, kusjuures eestlaste osatähtsus veelgi kasvab (88,7%) ja sakslaste oma kahaneb (3,9%). Linna elanike rahvuslike vahekordade muutumine osutab samal ajal linna ühiskondliku koostise muutumist: see näitab maa-rahva kordkorralist asumist linna, see on, tööliklassi osatähtsuse suurenemist ühenduses tööstuse kasvuga, uute väljaspool tsunftte olevate käsitöölise arvu suurenemist.

Samuti kui mujalgi „pärisorjuse kadu ja tõus maa majanduselusel, liiklemisteede arenemine ja kapitalismi tekkimine“ (J. Stalin) liitsid eesti rahvuse. Eesti rahval kui rahvusel oli „ajalooliselt kujunenud püsiv ühtekuuluvus keele, territooriumi, majanduselu ja ühises kultuuris avalduva psüühilise laadi suhtes“ (J. Stalin), seega tunnused, mille järgi meie piiritleme r a h v u s t.

Eesti rahvuse kujunemine toimus käsikäes kapitalistlike suhete levimisega Eestis. Sellega koos arenes ka eesti rahva kiirendatud jagunemine klassideks. Kui enne eesti rahvuse kujunemist eesti rahvas moodustas väiksemate klassierinevustega enam või vähem ühtse talupoja-

rahva, siis rahvuse kujunemise protsessis ta oli klassideks hargnenud ja kujundanud enese seast juba tunduva ja aasta-aastalt kasvava töölisklassi. Samal ajal toimus ka eesti kodanluse kujunemine, esmajoones maakodanluse, kuid ka linna väike- ja keskkodanluse näol.

Rahvuslik ärkamisaeg võis kesta ja tal võis oma mõju olla, kuni ühiskondlikud klassid olid kujunenud ja klassivõitlus kordkorralt eesti rahva seas teravnedes varjutas üldrahvusliku liikumise. Sellest ajast mandub rahvuslik liikumine kitsas mõttes kodanluse ideoloogiliseks liikumiseks, kellel küll õnnestub ajutiselt töötajate mahajäänud osi rakendada „ühise eesti rahvuse“ lööksõna abil kodanluse ideoloogiat teenima, kuid töötavad klassid vabanevad kodanluse ideoloogilisest juhtimisest.

Hoolimata kapitalismi sissetungist püsis maa valitsemine veel feodaalseil alustel. Maa üle valitses eranditult saksa mõisnikkond, kes teostas administratiivset, politsei- ja kohtuvõimu. Ainult vallavalitsus ja vallakohus olid talupidajate poolt moodustatud, kuid needki olid mõisnike asutuste valve all. Eesti talurahvas oli kaua aega mõisnike nende eesõiguste vastu võidelnud, kuid balti mõisnike suur mõju keisri õukonnas oli määrav olnud. 1888. aasta politseireform ja 1889. a. kohtukorraldus andsid politsei- ja kohtuvõimu tsaari ametnike kätte, kusjuures vallakohus jäeti alles. Kuid administratiivvõim jäi endiselt saksa mõisnike kätte. Eesti ja läti rahva maa-ala, Baltimaade, valitsusvõimu teostamiseks tsaari ametnikkonna abil võeti aa. 1882—1885 ametiasutustes vene keel tarvitusele. Koolide asetamisega baltisaksa kiriku järelevalve alt tsaari haridusministeeriumi alluvusse seati kõigis koolides sisse vene õppekeel. Kõiki neid reforme juhtisid kubernerid, kellest eriti Eestimaa kuberner vürst Šahhovskoi (1885—1894) oli äärmiselt reaktiooniline tsaari teener, enne Eestisse tulekut kannuseid teeninud Ukrainas oma jõhkra antisemiitliku poliitikaga.

Seega oli läinud sajandi 90-ndate aastate alguseks Eesti maaalal kapitalism kujunenud ja igas eluavalduises iseloomustavaks saanud. Poliitiline pealeehitis ei olnud aga majanduslikele suhetele järele jõudnud. Nagu kogu Vene tsaaririigis, nii ka Balti provintssides olid ikka veel tugevad feodalismi igandid, mis olid takistuseks igasugusele progressile. Kui rahvuslikul ärkamisajal rahvas oli lootnud Vene tsaarivõimu tsentraliseerimispüüete ja balti-saksa mõisnike võimusäilitamise huvide kokkupõrkest eesti rahvale otsest tulu, siis ei toimunud sündmused mitte selle lootuse kohaselt. Tsaarivõimu tugevnemisega Eestis anti esimesed suuremad löögid kujuneva eesti kodanluse kultuurilistele üritustele. Nii suleti 1893. aastal Eesti Kirjameeste Selts, Eesti rahvusliku ärkamise liikumine oli lootnud rahva keelele õigusi saksa keele õiguste kärpimise arvel, kuid tsaarivõim teostas asutuste venestamise vallavalitsuseni ja vallakoolini, ehitades seega rahva ja riigivõimu vahele keelemüüri. Eesti rahva progressiivsemad esindajad olid varem lootnud eesti rahva vaba osasaamist vene suurest ja progres-

siivsest kultuurist, kuid selle asemel tabas kogu rahvast vägivaldne venestus, ta sattus saksa saajanditepikkusest mõisaorjusest Romanovite „kultuuri“ valdkonda, „rahvaste vanglasse“ rahvuslikus mõttes.

Sisult oli kuberner Šahhovskoi isevalitsuse ja mõisnikuseisuse õiguste äge kaitsja. Arusaadav, et balti-saksa mõisnike rahvuslike eri-õiguste vastu võideldes ta tundis ikka ärevust nende kui mõisnike võimu kõigutamise puhul. Eriti selge oli talle eesti rahvusliku ärkamisaja feodalismivastase võitleva kirjanduse oht. Oma ettekandes sise-ministrile 22. sept. 1892 peatub ta pikalt eriti eesti kirjandusel, kusjuures ta vajalikuks peab tulevikus eesti ajalugu puudutava kirjanduse keelamise:

„Brošüüre vaadeldes, mis võiksid olla viimast laadi tunnete (saksa-vaenu) allikaks, tekib tahtmatult kahtlus, kas nende autorid ei ole süüdi sotsialistlikes vaadetes ja vihas venelaste vastu (s. o. tsaarivõimu vastu N. A.). Neis brošüürides kirjeldatakse ajaloolise jutustuse näol kõigis tulisemais väljendustes eestlaste võitlust iseseisvuse eest oma orjastajate vastu. Neis brošüürides kirjeldatavad eesti vägi-meeste, vanemate ja kuningate kangelasteod ja nende vaimustatud kõned ning võitlusekutsed „põrgulaste“ vastu sütitavad eestlastest lugejas päritud viha sakslaste (pastorite ja mõisnike) vastu. Muidugi seesuguste brošüüride autoritel ei ole kaugeltki niisuguste ajalooliste teadmiste tagavara, mis annaks õiguse neilt nõuda nende teostes ajaloolist tõde. Seesuguste brošüüride ilmumise sihiks võib olla kas püüe sütitada rahva kirgi praeguse agraarkorralduse vastu või raha teenida. Seesugustest brošüüridest väärivad erilist tähelepanu järgmised: 1) Tasuja, Bornhöhe (varjunimi) töö. Ilmus juba kolmandas trükis 1888. a.; 2) Vambola (pärisnimi), Saali töö, ilm. 1888. a.; 3) Pärís ja prii, Saali töö, ilm. 1892. a. (ajalooline sisu); 4) Aita (pealkiri on tõlgitud: ПОМОГИ, s. o. appi! N. A.), Saali töö, ilm. 1892. a.; 5) Karolus (tõlgitud: король, s. o. kuningas N. A.), J. Järve töö (Eestimaa kubermangust administratiivkorras väljasaadetud end. „Virulase“ toimetaja), ilm. 1892. a.; 6) Uudu ja Meta (pärisnimed), Saali töö, ilm. 1892. a., nr. 1. Viimane töö avab terve jutustusteseeria pealkirjaga „Isamaa jutustaja“.“

Vahepeal terve rea väga ebatäpset tõlkes „kardetavaid“ tsitaate esitanud, lisab vürst omalt poolt:

„Seesuguseid ja selletaolisi kõnesid peavad ka teiste ajalooliste jutustuste kangelased eestlaste võitluse ajast iseseisvuse eest. Nende lugemine säilitab ja tugevdab kahtlemata rahva seas viha oma orjastajate vastu. Jutustustest teada saades oma isade otsekui õnnelikust minevikust enne saksa võimu, tunneb lihtne lugeja veelgi sügavamalt oma praeguse olukorra kibedust, ja ta vaimusilma ette tekib tahtmatult tume tulevik; temas hakkab arenema igatsev unistus selgemaist tulevikupäevadest. Ma mõtlen seesuguste mõtete arenemist lugeja rahva hulkades; vaimustatud laulikraugad, kes on pärinud usu pare-

masse tulevikku oma esivanemait, laulavad juba selletagi vaimustatud väljendustes eesti rahvakangelase Kalevipoja tagasitulekut, ta võitu piinajate üle ja sellele järgnevat paremat elu (vt. Truusmann, Kalevi-poeg, vene tõlge, lk. 263—264)“.

See reaktsioonilisima kubeneri hinnang teeb au eesti võitlevale kirjandusele ja eriti „Kalevipojale“ ta ajaloolises osas — võitluses saksa sissetungijate vastu.

Eesti rahvusliku ärkamisaja ideoloogia jooksis ummikusse. Rahvusliku ärkamisaja konservatiivse suuna jätkajad nägid hirmuga oma olemasolu seniste aluste, luterliku kiriku ja mõisnike võimu hävinemist. Nad tundsid vastumeelsust „vene võimu“ vastu, kuid kodanlastena nad ei julgenud ka võitlust üritada. Sellepärast soovitasid nad rahvale patriarhaalset isoleerumist, olid tigidad linnale kui eesti rahvusliku elu arvatavale vaenlasele ja jätsid kõigi poliitiliste küsimuste lahendamise riigivalitsuse hoolde. See tunnussõna kordus eriti „Postimehes“ otse päev päeva kõrval, ja näiteks veel 1901. aastal kirjutab see konservatiivsete natsionalistide häälekandja: „Meil eestlastel ei ole „kõrge poliitika“ asjadega ühtegi tegemist, — seda õiendab riigivõim isegi“. Selletaoline käsitlus kestis veel pärast esimest Vene revolutsiooni. See on kirikluse mõju alla kalduva maakodanluse, uue, kapitalistliku kulakluse hää. Teine osa eesti kodanlust leidis oma esindajaks „Valguse“ toimetaja Jakob Kõrvi, kes nii oma ajalehega kui salakaebustega astus tsaarivõimu esindajate, kubeneri ja ta sandarmite teenistusse kõige otsemas mõttes. N. ö. poliitilise suuna ütles Kõrvile otse tsaari kuberner, nagu vürst Šahhovskoi materjalid selgesti väljendavad. Kõrvi esinemine kirjanduses on negatiivses mõttes tähelepanev kui kodanluse ideoloogialoomise mannetu katse. Ta „Kindel eesmärk“ on rikastumise ideoloogia, noore kodanluse unistustest sündinud. Kõrvi skandaalne plagiaat „Luigemäe Olli“ ei ole lihtsalt kirjanduslik vargus: see on ühtlasi katse eesti võitlevat ajaloolist jutustust asendada passiivse alistumise ideoloogiaga — nagu näeme, lugejate suured hulgad nõudsid ometi minevikult oleviku võitlusteks julgustust, ja Kõrv oma „ideoloogiaga“ ei suutnud isegi järglasi leida.

Äärmiselt huvitav on neil aastail Ado Grenzstein kui uue eesti kodanluse ideoloogia kandja. Algul on temagi klerikaalseil maakodanluse seisukohtadel, kuid ta terav individualism ja „ülinimese“ otsimine avalduvad varakult. 1894. aastal loob ta oma teesidega „Eesti küsimus“ niiöelda vigurdamise ideoloogia. Grenzstein on kogu oma arengult reaktsionäär, kuid oma ümbruse kohta haritud reaktsionäär. Ta kodanlik individualism on teravas vastuolus demokraatia tendentsidega, mis sajandi lõpus juba selgesti avalduvad. Natsionalistina oleks tal nagu vajadus oma keelt ja kultuuri tsarismi pealetungi eest kaitsta, kuid ta ei suuda kodanlasena võitlust võimu vastu kujutada. Ta leiab oma lohutuse rassismis, sest nii kaob võitluse vajadus:

„Rahvuse raudvara esimene asi on suguveri. Selle võtab iga rahvas igas muudatuses, isegi ka ümberrahvustamises, ligi ja jääb sellepärast endisele rahvasteaduslisele alusele“ (p. 19).

Et Grenzsteini natsionalism on rassismina keelemõistest vaba, püüab ta rahvast kutsuda kodanliku, tõusikliku karjääri teele — mida kodanlane-isik vajabki. Ta annab rahva kodanlikule ladvikule lausa oportunisti teooria:

„Baltimaa rahvad jõuavad ükskord sinna, kuhu riigivalitsus meid juhatab. Astuvad nad sel teel priskesti edasi, saab nende elu ka uuel alusel rammu; puikleavad nad aga vastu, väsitavad nad endid ilma kasuta“ (p. 4).

Oma olemuselt vene kultuurile võõras ja lähemas minevikus üldiselt vene-vastane, astub Grenzstein tsaarivõimu teenistusse, annab Liivimaa kubernerile head nõu — ja seda kõike jesuiitlikult vigurdades. Seejuures annab ta rahvale silmakirjalisuse õpetust:

„Saatke Eestlased rahvuslises asjus valitseva, s. o. Vene rahva kahtluse alla, ja teie lükkate terve Eesti vankri kraavi“ (p. 55). Arusaadavalt nimetatakse siin ja mujal vene rahvaks vene tsaarivõimu ja selle kohalikke esindajaid.

Grenzsteini sõbrad seletasid hiljem avlaikult, nagu oleks Gr. tahtnud riigivõimu usaldust võita, et siis pärastpoole suurema mõjuga natsionalistlikku võitlust juhtima hakata. Igal juhul püüdis ta iga uue demokraatliku mõtte vastu võidelda.

Sellega oli eesti kodanlus juba noorena igasugust rahvuslikust progressipüüdest, eriti igast võitlusest loobunud. Mõnevõrra püüdsid väikekodanluse esindajad (Jaak Järve ajaleht „Virulane“) omal viisil võidelda, kuid just „oma“ kodanluse pealekäimisel suleti Järve leht ja suu.

Just venestamise ja eesti noore kodanluse häbiväärse pea liiva peitmise aastatel peatudes tuleb meile enam kui kunagi meelde suure Lenini õpetus kahest kultuurist.

Nii sisaldas tsaarivõimu poolt üritatud eestlaste vägivaldne venestamine, ise reaktsiooniline nähtus, teise külje, mis mõttele tsaarivõim kunagi ei võinud sattuda. Koolide venestuse kaudu pääsis eesti intelligents lähedale vene suure ja progressiivse kirjanduse varasalvedele, mis varsti hakkas oma mõju avaldama isegi tsensuuri kitsaist väravaist hoolimata. Senine saksa haridus ei olnud eesti haritlaskonnale võimaldanud ühist ideemaailma leida vene rahva progressiivse osaga. Saksa haridus oli paratamatult haritlaskonna suure osa Venemaast isoleerituks jättes balti-saksa vaimse eestkoste alla pannud ja seega ideeliselt piiratud olukorda asetanud. Vene keele kaudu arenes populaarteadusliku kirjanduse levitamine sajandi lõpus (Lõbu ja Teadus I, 1898, II, 1899, Rahva Lõbu-leht, eriti 1899—1903, mõlemad J. L. Jürgensi toimetusel). Vene kirjandusest tõlgitakse kord-

korralt Krõlovi, Puškinit, Nekrassovit, Gorkit, Tšehhovit, Leo Tolsoid. Jakob Tamm oma rahvalike lugulauludega ei oleks mõeldav ilma vene kirjanduse parimate eeskujude tundmiseta. Juhan Liiv — hoolimata oma napist vene keele oskusest — on Koltsovi eeskujude varal oma luuleloomingut rikastanud (Fr. Tuglas). Seega oli venestuspoliitika tahtmatul tulemusel eesti kirjandus saanud ergutavaid ja ta eluvõimsust suurendavaid tõukeid. Eriti aga oli uue realistliku kirjanduse läbimurdmisel üheksakümnendail aastail suuri tõukeid vene kirjanduselt, mis tol ajal õieti kogu maailmas osutas edasiviivat mõju. Eriti mis puutub Ernst Särgavasse (Peterson), siis on ta suure ühiskondliku tähtsusega „Paised“ eesti olukordades peegelduvaks vene progressiivse ühiskonnakriitilise kirjanduse mõju.

Järgnevas arengulõigus on tihedamate sidemete tõttu Venemaaga ka bolševistliku organisatsiooni süünd ja seetõttu eesti rahva vabadusliikumise teadlik juhtimine võimalik.

(Järgneb.)

Didaktika küsimused L. N. Tolstoi pedagoogilises süsteemis*)

Prof. V. A. VEIKŠAN.

Suur vene kirjanik ja pedagoog L. N. Tolstoi omistas suurt tähelepanu didaktika küsimustele ja lõi originaalse süsteemi didaktiliste vaadete alal, mis rikastasid pedagoogilist teadust uue lähenemisviisiga hariduse ja laste õpetamise tähtsaimatele probleemidele.

Tundes sügavat huvi didaktika küsimuste vastu, töötas L. N. Tolstoi palju selle kallal, et selgitada hariduse ja laste õpetamise eesmärki, sisu ja metoodikat.

L. N. Tolstoi didaktilised vaated said alguse ja kujunesid välja tema silmapaistva töö protsessis 60-ndail aastail Jasnaja Poljana koolis, — koolis, mis oli õpetajate ja õpilaste loovaks laboratooriumiks. Teatavasti see kool rajas uusi teid didaktika valdkonnas, sundis pedagoogilist mõtet intensiivselt töötama hariduse ja õppetöö põhiliste küsimuste kallal.

Ajavahemikul, millal Euroopa pedagoogikas peamiselt valitsesid saksa intellektualistlikud teooriad, millede järgi laste õpetamine pidi seisnema peamiselt nende poolt mitmesuguste faktide ja teadmiste meelespidamises, astus L. N. Tolstoi teravalt välja õppeprotsessist säärase ühekülgse arusaamise vastu. Tema väitis, et õppetöös on põhilise

---

*) Советская Педагогика 1945, № 11.

tähtsusega lastele seletatava materjali mitte formaalne, vaid teadlik ja loov omandamine.

Kuid kodanlikus pedagoogikas L. Tolstoi päevil ja sellele vastavalt ka praktikas lahendati õppetöö põhiküsimusi hoopis teiselt seisukohalt.

Saksa pedagoogika tuntud teoreetik J. Herbart, kelle vaated olid Euroopas suuresti levinud, õpetas, et inimese teadvuse sisu kujuneb kujutlustest, psüühiline elu aga osutub kujutluste võitluseks. Õpetuse ülesandeks on rikastada lapse teadvust temale pakutavate teadmiste ja andmete najal.

Õpetajad, kes olid omandanud Herbarti idealistliku ja ühekülgselt intellektualistliku teooria, tegelesid oma praktilises koolitöös peamiselt sellega, et sundisid õpilasi pähe õppima raamatuteadmisi, „rikastades“ sel viisil laste kujutluste maailma. Oma välisreiside vältel L. Tolstoi sai seda korduvalt näha, eriti saksa koolides.

Isegi Pestalozzi, kellel on suured teened didaktika alal, kujundas oma algõpetuse meetodika, mis pole vaba igavatest ja kunstlikest võtetest õpilaste õpetamisel.

L. Tolstoi oli formalismi, pedantismi ja šablooni leppimatuks vaenlaseks õppetöös; ta tõestas, et need puudused on eriti iseloomustavad saksa pedagoogikale, millega ta pidas lakkamatut võitlust.

L. Tolstoi pidas sakslaste pedagoogiliseks põhiveaks seda, et nad „tahavad kasvatada ainuüksi mõistusega, just nagu lapsel oleks olemas ükski mõistus. Ja kasvatavad nad ükski mõistust, kuna kõik muu, s. t. kõik tähtsaim minu nagu ta tahab“¹.

Õppetöö, nii väitis L. Tolstoi, on mitmekülgne protsess ja hariduse ja laste õpetamise eesmärk seisneb selles, et mitte ainult anda õpilastele vajalikke teadmisi, vaid ka soodustada lapse isiksuse, eriti aga ta loovjõudude harmoonilist arenemist.

Õpetamine L. Tolstoi järgi peab olema selliseks protsessiks, millega lapsed aktiivselt, teadlikult ja loovalt omandavad neile koolis pakutavaid teadmisi ja kogemusi. Teadus püüab üldistada üksikasju; lapsed koolis peavad omandama teaduse poolt tehtud üldistusi. Nende üldistuste omandamine on keeruline protsess, mis ainult siis annab positiivseid tulemusi, kui ta on psühholoogiliselt õieti organiseeritud. „Inim-mõistus, — kriipsutas alla L. Tolstoi, — ainult siis saab aru üldistusest, kui ta on ise selle teinud või kontrollinud“².

Sellest väga tähtsast väitest, mis iseloomustab vajalike teadmiste teadlikku omandamist inimeste poolt, tegi L. Tolstoi eriti väärtuslikke teaduslikke järeldusi. „Pedagoogika ülesanne, — ta kirjutas, — seisneb järelikult mõistuse juhtimises üldistamisele, mõistusele sellisel

¹ L. N. Tolstoi kirjavahetus A. A. Tolstoiga (a. 1857—1903), S.-Peterburg, 1911, lk. 216.

² L. N. Tolstoi, Täielik teoste kogu V. G. Tšertkovi redigeerimisel, III k., lk. 377.

ajal ja sellisel kujul niisuguste üksiknähtuste pakkumises, milledest hõlpsasti tulenevad üldistused³.

Oleks ebaõige väita, rõhutas L. Tolstoi, et lapsed kooli tulles midagi ei tea. Elutingimused, ümbritsev keskus tõukavad lapsi paljudele üldistustele. Õpetaja peab „leidma need üldistused ja nendest lähtudes esitama uusi fakte ning juhtima lapsi uutele üldistustele“⁴. Arvestades lastel olevaid kogemusi ja neile tuginedes peab pedagoog vältima ja mitte peale sundima lastele arusaamatuid üldistusi.

Iseloomustades oma arusaamist teaduse osast ja ta suhteist õppetööga kirjutas L. Tolstoi: „Eelkõige ei tohi unustada seda, et teadus seisneb üldistustele juhtimises (mitte aga üldistuste edasiandmises), alates faktidest, seejärel aga üldistustest, mida õpilased ise on teinud ja mida nad on tunnustanud faktideks (s. t., mis ettekujutuses on omandanud kindla vormi)“⁵.

Kontrollimata või aru saamata üldistuste mällu kinnitamist L. Tolstoi nimetas suurimaks paheks, mis rikub mõtlemisprotsessi ennast. Lapsed ainult siis saavad aru üldistustest, kui nad on ise neid teinud, tunnetanud või kontrollinud. Üldistused peavad rajanema õpetaja poolt oskuslikult valitud faktidele ja nähtustele.

Igas teaduslikus distsipliinis on olemas põhilisi ja laste arusaamisele kättesaadavaid fakte, milliste olemuse omandamisest ongi vaja alustada õpetamist. „Loodusteadustes, — näitab L. Tolstoi, — põhiliseks nähtuseks on iga indiviid. Keemias osutub põhiliseks aine, kuid ainult siis, kui ta on õpilastele tajutav. Matemaatikas on üksiknähtus tehe — liitmine, üldiseks aga arvu omadus... Laps ei saa enne sellest aru, mis on riik, ja hiljem — kuidas elab selles inimene, vaid saab enne aru sellest, kuidas elab inimene, seejärel aga — millistes tingimustes. Ei saa mitte enne aru taime üldisest seadusest — rakulisest ehitusest ja seejärel rakukoe tegevusest, vaid vastupidi. Ei saa mitte enne aru suuruse tähendusest ja seejärel suuruste ühendamise järeldusest, vaid vastupidi“⁶.

Sellisel aru saades laste poolt ümbritseva maailma tajumise laadist formuleeris L. Tolstoi tähtsaima didaktilise printsipi, mis annab suuna õppeprotsessile. „Pedagoogika kunstiks, — väidab L. Tolstoi, — on välja valida kõige tabavamad ja üldistamiseks kõige kohasemad faktid igalt teadusalalt ja neid esitada kõige elavamalt“⁷.

Ometi oleks täiesti ebaõige lugeda L. Tolstoid ühekülgse induktivismi esindajaks õppetöös. Oma pedagoogilises töös ta kunagi ei harastanud šablooni õppetöös, korduvalt kontrollis ta praktikas induk-

³ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, VII k., lk. 377.

⁴ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, VIII k., lk. 379.

⁵ Sealsamas, lk. 379.

⁶ Sealsamas, lk. 377.

⁷ L. N. Tolstoi, Täielik teoste kogu, XIII k., lk. 378.

tiivse ja deduktiivse meetodite efektiivsust, neid pedagoogilises protsessis oskuslikult kooskõlastades.

Peale selle on eriti tähtis alla kriipsutada, et nähtus, millest tuleb lähtuda õppeprotsessis, ei ole L. Tolstoi järgi mitte see, mis teadlase seisukohalt on loogiliselt kõige lihtsam ja elementaarsem, vaid see, mis lastele on kõige lähedam ja arusaadavam, on nende poolt reaalset tajutav ja seepärast hõlpsalt omandatav.

Olles laste psüühika heaks tundjaks, näitas L. Tolstoi veenvalt kätte tee, mida mööda laps tunnetab ümbritsevat maailma ja omandab teadmisi koolis, ja mis omandas määratu tähtsuse didaktika edasisel arenemisel.

Kõigist sellest nähtub, et juba 60-ndate aastate algul L. Tolstoi uut-moodi selgitas õppeprotsessi olemust, lugedes selle põhiliseks ja otsustavaks momendiks õpilastele antavate teadmiste teadlikku omandamist.

Möödunud sajandi 70-ndail aastail L. Tolstoi, omades rikkalikke kogemusi oma eelnevast tööst lastega Jasnaja Poljana koolis ja pingeliselt töötades „Aabitsa“ koostamisel, avaldas oma „Uldised märkused õpetajaile“, mis on tähelepandavaks dokumendiks eesrindliku didaktika alal.

See, suure kunstniku-psühholoogi ja pedagoogi poolt kirjutatud teos paistab silma kujuka esitusviisiga, äärmiselt kokkusurutud formuleeringutega, sügavate psühholoogiliste põhjendustega, tulise armastusega laste vastu.

„Uldistes märkustes õpetajaile“ L. Tolstoi tõstab esile rea põhilisi nõudmisi õppeprotsessi kohta ja neile tuginedes formuleerib õpetuse tähtsamad põhimõtted ja reeglid. „Selleks et õpilane õpiks hästi, — väidab L. Tolstoi, — on tarvis, et ta õpiks huviga; selleks, et ta õpiks huviga, on tarvis: 1) et see, mida õpilasele õpetatakse, oleks arusaadav ja huvitav ja 2) et ta vaimsed võimed oleksid kõige soodsamates tingimustes“.⁸

Oma didaktiliste vaadete nende põhialuste põhjendamisele ja avastamisele L. Tolstoi pühendabki oma teose.

On huvitav märkida, et L. Tolstoi arendab oma didaktilisi vaateid mitte abstraktsel kujul, vaid avastab neid õppeainetest võetud materjalidel, mis hõlbustab õpetajaile õpetamise reeglitest arusaamise ja nende omandamise.

Mis on siis tarvis selleks, et õpetamine oleks arusaadav ja huvitav? Vastates sellele küsimusele soovib L. Tolstoi hoiduda kahest äärmusest: mitte rääkida õpilasele sellest, mida ta ei suuda aru saada ega omandada, ja mitte peatuda sellel, mida õpilane juba teab. Grammatika õpetamine ei tohi seisneda grammatiliste ja süntaktiliste määr-

---

⁸ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, P. J. Birjukovi redigeerimisel ja märkustega, IV k., lk. 260.

gute ja sõnade liikide ja vormide alljaotuste pähe õppimises. Õpilane peab õppima sõna kuju muutmist, rohkem lugema ja kirjutama, püüdes aru saada õppematerjali sisust. Vigade parandamist tuleb motiveerida mitte sellega, et ebaõigelt kirjutatu ei vasta reeglitele, vaid sellega, et see on „arusaamatu, kohmakas ja ebaselge“.

Kui õpilastel pole olemas loodusteaduste alal üksikasjalikke teadmisi ja vaatlusi, siis nad ei suuda omandada igasuguseid klassifikatsioone ega organismide arenemise teooriaid. Ülevaated maadest ja ajaloolistest sündmustest ei saavuta eesmärki, kui õpilastel pole olemas eredaid geograafilisi ja ajaloolisi muljeid. Andes õpilastele teadmisi päikesesüsteemist ja Maa pöörlemisest, tuleb hoiduda lastele arusaamatutest seletustest, millised pole suutelised avastama maailma-ruumi keeruliste protsesside olemust. L. Tolstoi naeruvääristab neid, kes taga ajades õpilastele pakutavate astronoomiliste teadmiste hulka ei pea silmas vajadust saavutada edasiantud teadmiste sügavalt mõtestatud vastuvõtmist laste poolt⁹.

Aritmeetika õpetamisel on tarvis võimalikult rohkem arvutusi selleks, et õpilased õpiksid teadlikku opereerimist mitmesuguste suurustega. On vaja vältida arusaamatuid vene- ja võõrkeelseid sõnu, asendades neid sellistega, mis õpilaste teadvuses on seotud vastavate mõistetega.

L. Tolstoi on niisuguse õpetamise vastu, mis algab üldiste järelduste ja määrangutega, millest kubisesid temaaegsed õpikud. Paljad tulemused, väitis L. Tolstoi, mõjuvad kahjulikult õpilasele ja sunnivad teda uskuma sõnu. Ometi ei eitanud L. Tolstoi kunagi vajadust omandada järeldusi ja reegleid, mis tulenevad õpilaste poolt teadlikult sooritatud vaatlustest, tegevusest ja arutlustest. „Esitage määrangud, alajaotused, reegel, nimetus, — juhatab ta, — alles siis, kui õpilasel on nii palju teadmisi, et ta ise suudab kontrollida üldist järeldust, kui üldine järeldus tema mõttekäiku ei raskenda, vaid seda hõlbustab.“¹⁰

L. Tolstoi esitas julgelt küsimuse tundide iseloomu muutmise vajadusest, et luua neis õpilaste loominguliste otsingute õhkkond ja ergutada õpilasi aktiivsusele. Kui õpetaja tunni vältel liiga pikalt ja keeruliselt seletab õpilastele ammu tuntud materjali või „hakkab seletama õpilasele, mis on laud või missugune loom on hobune või millega raamat erineb käest või kui palju on kokku üks sulg ja üks sulg“¹¹, siis tunnid muutuvad õpilastele ebameeldivaks ja ebahuvitavaiks. Huvi tunni vastu tekib lastel ainult siis, kui õpetaja hakkab rääkima tundmatust, uuest ja neile arusaadavast materjalist. Kui aga õpilased ei saa aru õpetajast, tuleb ergutada neid arutelule ja niiviisi selgitada,

⁹ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, IV k., lk. 261.

¹⁰ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, P. J. Birjukovi redigeerimisel ja märkustega, IV k., lk. 262.

¹¹ Sealsamas.

kuidas nemad tunni ainekst aru saavad, ja saavutada õiget arusaamist tunni sisust. Ei tule sundida lapsi seda pähe õppima, millest nad veel ei suuda aru saada. „Ärge kunagi rutake, — kriipsutas alla L. Tolstoi, — andke aega, korra ke oma seletusi.“¹² Mõtlük lähenemine õpilastele ja nende kasvamise ning arenemise kõikide etappide jälgimine ütlevad õpetajale, millised õpetamise meetodid ja võtmed osutuvad kõige õigemateks.

Igal viisil tuleb püüda, — juhata s L. Tolstoi, — et õpilase vaimsed võimed oleksid kõige soodsamates tingimustes. Selliste tingimuste loomiseks on tarvis: „1) et ei oleks uusi, silmale harjumatu id esemeid ja isikuid seal, kus ta õpib; 2) et õpilane ei häbeneks õpetajat või seltsimehi; 3) on väga tähtis, et õpilane ei kardaks karistust halva õppimise, s. o. mitteamisamise eest; inimõistus võib töötada ainult siis, kui teda ei suru alla välised mõjutused; 4) selleks et vaim ei väsiks . . . on parem eksida ja õpilast minema lasta, seni kuni ta pole veel väsinud, kui eksida vastupidises mõttes ja kinni pidada õpilast, kui ta on väsinud; nürimeelsus, vaimne halvatus, kangekaelsus tekivad ainult sellest; 5) tund olgu jõukohane õpilaste võimetele . . . et iga tund tunduks temale sammuna edasi õppimises“¹³.

On vaja märkida, et L. Tolstoi hindas kõrgelt näitlikkuse tähtsust õppetöös, kuid võideldes formalismiga õppetöös, kritiseeris ta teravalt näitliku õpetamise metoodikat sellisena, nagu seda kasutati saksa koolis. Jälgides Saksamaal niinimetatud asiõpetuse tunde, tegi ta kindlaks, et nende sisus puudub sisemine süsteem, et õpetaja seletused piirduvad igavate arutlustega, näiteks, et laual on neli jalga, et põrand on all, lagi aga ülal jms. L. Tolstoi ei olnud kunagi näitlikkuse vastu õppetöös, ja tema koolis korraldati katseid loodusteaduses, kasutati tähtedega tabelleid jm. Eriti tähtsaks pidas L. Tolstoi esemete ja nähtuste tundmaõppimist looduslikes tingimustes.

L. Tolstoi didaktiliste vaadete ja ta tegeliku pedagoogilise töö analüüs räägivad veenvalt sellest, et ta omistas eriti suurt tähtsust õpilaste kasvatamisele õppetöö protsessis.

Kuigi 60-ndail aastail avaldatud L. Tolstoi pedagoogilistes artiklites laste kasvatamise õigus tunnustatakse kuuluvat ainult perekonnale, kuna kool pidavat ainult õpetama, võib kindlalt väita, et ka siis L. Tolstoi ei eitanud laste kasvatamise seaduspärasust ja võimalikkust õppetöö protsessis. Asudes järsku vasturääkivusse mõningate oma varemate pedagoogiliste artiklite põhimõtetega, L. Tolstoi 1865. a. oma kirjas A. A. Tolstoile seletab: „Ma kasvasin julgelt oma Jasnaja Poljana poisse. Ma teadsin, missugune ma ka oleksin, minu mõju neile on parem sellest, millele nad oleksid võinud alluda ilma minuta.“¹⁴

¹² Sealsamas.

¹³ Sealsamas, lk. 263.

¹⁴ L. N. Tolstoi kirjavahetus A. A. Tolstoiga (a. 1857—1903). S.-Peterburg, 1911, lk. 216.

Kirjas N. Bulgakovile 1909. a. L. Tolstoi tunnustas, et kasvatamine ja hariduse andmine pole lahutatavad; pole võimalik kasvatada, mitte andes edasi teadmisi, igasugune teadmine aga mõjub kasvatavalt.

L. Tolstoi aruanded tööst Jasnaja Poljana koolis sisaldavad palju näidiseid kasvatuslikust õppetööst. L. Tolstoi järgi õpilased koolis viibimise vältel peavad kujundama oma maailmavaadet, omandama kõlbla käitumise harjumusi, selgitama oma vahekordi ümbritsevate inimestega ja ühiskonnaga. Olles suure vene rahva pojaks püüdis L. Tolstoi kasvatada lastes armastust kodumaa vastu, mis temal eriti õnnestus ajaloo tundides, jutustades vene rahva sangarlikust võitlusest võõraste anastajate vastu.

Nagu juba oli öeldud, andis L. Tolstoi otsustava tähtsuse laste aktiivsuse ja loominguliste võimete kasvatamisele õppetöö protsessis. „Kui õpilane koolis, — väidab ta, — ei õpi ise midagi looma, siis ta ka elus jääb ainult kopeerijaks, järeleaimajaks, kuna on vähe neid, kes õppides kopeerima, suudaksid iseseisvalt rakendada neid teadmisi.“¹⁵

Laste loominguliste jõudude arendamise vahenditeks peaksid olema L. Tolstoi järgi: 1) õpetaja poolt hoolikalt ette valmistatud ja huvitavalt korraldatud õppetunnid, 2) laste poolt õpetaja juhatusel kirjandite koostamine antud teemadele ja vabal valikul, 3) kunstipärane jutustamine, 4) joonistamine, laulmine ja muusika, 5) mängud ja ekskursioonid, 6) kehaline kasvatus ja füüsiline tegevus. Kõik see koos oli L. Tolstoi poolt andekalt rakendatud Jasnaja Poljana koolis.

Eriti suurt tähtsust omistas L. Tolstoi kirjandite kirjutamisele eesmärgiga arendada laste loovvõimeid. L. Tolstoi tuntud kirjutus „Kes kellelt õppigu kirjutamist“ juhib meid suure pedagoogi loova töö laboratooriumi. „Õpetaja peamine oskus keele õpetamisel — seletab L. Tolstoi — ja juhataste andmisel lastele kirjandite koostamiseks seisneb teemade andmises ja mitte niivõrd nende andmises, kui just suurema valiku võimaldamises, kirjandi suuruse kättenäitamises, esialgsete võtete seletamises.“¹⁶

Kord klassi tülles L. Tolstoi tegi õpilastele ettepaneku kirjutada kirjand vanasõnale „Lusikaga toidab, kõrrega silma torkab“. Kui nad hakkasid huvi tundma selle teema vastu, tõmbas L. Tolstoi kogu klassi teadliku loovtöö protsessi, mille tulemustega jäi ta väga rahule. Lapsed kasutasid võimalust iseseisvalt väljendada oma vaatlusi, meeolusid ja vaateid, millele L. Tolstoi omistas esmajärgulist tähtsust.

Kirjandid õpilaste poolt vabalt valitud teemadele õnnestusid paremini kui teemadele, millised andis õpetaja, arvestamata laste huvisid ja nende kujutluste tagavara.

Rääkides L. Tolstoi didaktilistest vaadetest on vaja alla kriipsutada,

¹⁵ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, VII k., lk. 118—119.

¹⁶ Sealsamas, lk. 301

et ennerevolutsiooniaegses pedagoogilises kirjanduses levinunud vaade selle kohta, nagu oluks L. Tolstoi distsipliini vastaseks koolis, osutub täiesti ebakohaseks. Ilma distsipliinita ja korrata pole koolis võimalik õieti organiseerida pedagoogilist protsessi. Seda mõistis väga hästi L. Tolstoi, kes luges distsipliini koolis õppetöö edukuse tähtsaimaks eeltingimuseks. Kuid L. Tolstoi tõekspidamised erinesid traditsioonilistest vaadetest distsipliini organiseerimise vahenditele õppetöö protsessis. Kontrollides katselisel teel eri meetodeid õpilaste distsiplineerimiseks ta püüdis jalule seada loomulikke suhteid õpetaja ja õpilaste vahel. Loomulikud suhted tingimata eeldavad asjalikku korda ja distsipliini, mis tekivad huvitava ja hästi korraldatud õppetöö protsessis.

V. S. Morozov, Jasnaja Poljana kooli endine õpilane, iseloomustades distsipliini seisukorda selles koolis, seletab, et L. Tolstoi kool sugugi ei sarnlenud mustlaste laagriga või külakoosolekuga. L. Tolstoi ei armastanud õpilasi, kes lubasid endale rumalaid üleannetusi, ta nõudis lastelt õiglust, hoolikat käitumist õppevahenditega, tõsist suhtumist töösse. Tundide vältel õpilased ei seganud õppetöö käiku. „Klassis, — kriipsutab alla L. Tolstoi, — ma kunagi ei näinud, et oleks sosistatud, üksteist näpistatud, kõhistatud naerda, üksteise peale õpetajale kaevatud.“¹⁷

Lapsi õpetades on vaja tunda õppida iga üksikut last, arvestada õpilaste individuaalseid erinevusi, leida uusi teid nende mõjutamiseks. L. Tolstoi andis rea tähelepanuväärivaid näidiseid õpilaste individuaalseks kohtlemiseks, eredalt näidates, kuidas tuleb ületada õpetaja ette kerkivaid raskusi. Tema praktikas esines juhtum, et üks tütarlaps kaua aega vaikis tundides, jättes endast mulje kui lapsest, kellele on liiga tehtud.

Individuaalne lähenemine sellele tütarlapsele, ettevaatlikud psühholoogilis-pedagoogilised võtted L. Tolstoi poolt suutsid teda uuesti tõmmata normaalsesse kooliellu. Ta hakkas tunda ennast rõõmsamalt ja järk-järgult osa võtma klassi ühisest tööst.

Olgu toodud näidis individuaalsest lähenemisest õpilasele Savinile, kelle kohta üks Jasnaja Poljana õpetajaist kirjutab: „Savinilt ma ei saa välja pigistada ühtegi sõna... Savin on halvem kui varem.“

L. Tolstoi vaatles tähelepanelikult seda õpilast ja koostas endale tema kohta järgmise arvamuse: „Savin on punaste põskedega, hästi toidetud, läikivate silmadega ja pikkade ripsmetega, majahoidja või kaupmehe poeg, pargitud kasukas, suuruselt parajates saabastes (need pole siis isa omad) ja korralikult rietatud. Selle poisil sümpaatne ja kaunis isiksus hämmastab mind eriti sellega, et aritmeetika tunnis oli ta esimene taipamise võimelt ja rõõmsalt elavuselt. Loeb ja kirjutab ta ka mitte halvasti. Ainult kui teda küsitakse, pöörab ta külje peale

¹⁷ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, VIII k., lk. 32.

oma nägusa lokiis peakese, pisarad tungivad ta pikkadele ripsmetele, ta nagu tahaks peitu pugeda kõikide eest ja silmnähtavalt kannatab talumatult. Sunnid teda ära õppima, siis ta jutustab, kuid ise lauseid kujundada ei suuda või ei julge. Kas see on hirm, mille ehk on peale ajanud endine õpetaja (ta on varem juba õppinud vaimulikust soost isiku juures), või on see eneseusalduse puudumine, enesearmastus, ebamugav enesetunne temast madalamal asetsevate poiste hulgas (tema arvamise järgi), et ta kord juba on näidanud ennast õpetajale halvas valguses, või on see väike hing solvatud mõnelt õpetajalt välja libisenud ebakohase sõnaga, või kõik see kokku — kes seda teab: kuid see häbelikkus, kuigi ta omaette ongi pahaks jooneks, on tõenäoliselt lahutamatu seotud kogu parimaga poisi lapselikus hinges. Kõike seda välja peksta füüsilise või moraalse kepiga on võimalik, kuid tuleb karta, et koos sellega pekstakse välja ka väärtuslikke omadusi, mille-deta õpetajale läheb raskeks teda edasi viia.¹⁸

Oli vaja aidata Savinit võita oma häbelikkust, tekitada temas usaldust oma võimetusse, eemaldada eelmise õpetaja poolt tekitatud hirmutunne. Seda kõike oli võimalik saavutada õppetöö tingimuste muutmisega, andes lastele, seehulgas ka Savinile rohkem vabadust, et võimaldada neile avaldada oma iseseisvust ja aktiivsust, mitte kartes õpetaja kärkimist või ähvardusi. L. Tolstoi juhatusel õpetaja selliselt käituski. Juba esimeses sellises tunnis kõik hakkasid jutustama märksa paremini ja õpetaja märkis päevikusse, et isegi „pahur Savin ütles mõned sõnad“.

L. Tolstoi töötas palju selle kallal, mida õpetada lastele. Tema vaated koolihariduse ja õpetuse sisule kogu aja evolutsioneerusid, kajastades sügavaid muudatusi ta keerulises vaimses elus ja maailmavaates. Põhiliseks tema otsinguis sel alal oli püüdmine anda lastele teadmisi loodusnähtustest, ühiskonnast ja oma mõtete, meeolude ja tunnete väljendamise viise.

Oma pedagoogilistes artiklites L. N. Tolstoi rõhutas emotsioonide määratud tähtsust õppetöö protsessis ja koostas metoodika mitmesugustest emotsionaalsetest mõjutustest lastele. Emotsioonid rikastavad laste psüühikat, soodustavad nende loomingu arenemist, sunnivad sügavalt tunnetama ja läbi elama, mis tõstab teadmiste omandamise kvaliteeti. Loovkirjandid, õhtused tunnid ja jalutuskäigud lastega, eredad ajaloolised ja geograafilised muljed, mängud, joonistamise, muusika ja laulmise tunnid rakendati L. Tolstoi poolt eesmärgiga arendada ja kasvatada lastes emotsioone.

L. Tolstoi töötas sügavalt ja igakülgsesti läbi kooli jutustuse ja vestluse metoodika, tuues näidiseid elava sõna meisterlikust kasutamisest õpetaja töös.

Tema jutustamise metoodika iseloomustavaks jooneks on oskus luua

¹⁸ L. N. Tolstoi, Täielik teoste kogu, VIII k., lk. 79—80.

huvitav süžee, eredalt näidata tegelasi nende elamustes ja tegutsemises. Tolstoilikel jutustustel, milliseid ta laialdaselt kasutas pedagoogilises töös, olid tüüpilisteks joonteks: viimistletud käsitlus, mis avaldas sügavat mõju kuulajaile, kujukas keel ja moraalise mõjutamise võime.

Kasutades tunnis vestluse meetodit äratas L. Tolstoi lastes uurivat mõtlemist, lõi õpetaja ja laste südamliku koostöö õhkkonna. Sügavalt austades lapsi, kes otsisid vastuseid neil tekkivatele küsimustele, võimaldas Tolstoi saada tundides mitmekesiseid teadmisi.

Koos sellega ta omistas suurt tähtsust harjutustele, eesmärgiga kindlustada tunnis saadud teadmisi ja kogemusi. „Aabitsas“ ja „Uues Aabitsas“ ta töötas välja harjutuste süsteemi vene keele ja aritmeetika jaoks, mis pakub suurt huvi praeguselgi ajal. Suureks ja originaalseks osutub L. Tolstoi panus õpikute, lugemikkude ja lastele määratud jutustuste koostamisel. Tema „Aabits“, „Uus Aabits“ ja „Lugemikud“, samuti ka aritmeetika käsiraamat osutuvad silmapaistvateks teosteks vene ja maailma pedagoogilises kirjanduses.

„Aabits“ ilmus 1872. aastal nelja raamatuna, milledest igaüks veel jagunes mitmesse ossa, koos iga osa juurde kuuluvate meetoodiliste juhistega õpetajale.

„Aabitsa“ esimene raamat algab materjaliga lastele lugemise ja kirjutamise õpetamiseks, mis koosneb suure kirjaga trükitud tähtedest, piltidega tähestikust ja nendele järgnevatest lehekülgedest, mis on täidetud silpidega, silpideks jaotatud sõnadega ja lühikeste lausetega.

On vaja märkida, et L. Tolstoi „Aabitsa“ selle osa koostamisel kasutas erinevaid šrifte selleks, et õpilased pööraksid tähelepanu nende või teiste sõnade kirjutamise iseärasustele. Koos sellega annab L. Tolstoi üksikasjalikke juhatusi, kuidas kujundada lastel oskust liita tähed silpideks, ühendada silbid sõnadeks ja lahutada sõnu, peatudes ka sellel, kuidas õpetada lapsi õieti hääldama ja kirjutama neid tähti, milliseid kirjutatakse erinevalt hääldamisest. Esimese raamatu teine osa koosneb väikestest lugemispaladest, mis järk-järgult raskenevad ja laienevad „Aabitsa“ kolmes järgmises raamatus.

L. Tolstoi poolt lastele kirjutatu sisaldab valme, böliinasid, muistendeid ja jutustusi loodusloo teemadel. Paljud neist osutuvad veel praegugi ületamatuteks näidisteks kujutamise reljeefsuselt, selguselt ja kujude kunstipärasuselt, tõestades suurt tööd, mida L. Tolstoi tegi õpperaamatu kohandamiseks laste arenemise iseärasustele. Lugemispalad loodusloo teemadel on huvitavad sellepolest, et L. Tolstoi pöörab laste tähelepanu mitmesugustele nähtustele neid ümbritsevas looduses.

„Aabitsa“ iga raamatu viimane osa lõpeb aritmeetikaga, mille ülesehituse ja õpetamise suhtes L. Tolstoi lubas endale palju kõrvalekalduumisi üldtarvitavast metoodikast. Need kõrvalekalduumised seisnesid terminoloogia lihtsustamises, mõnede aritmeetiliste tehete järje-

korra muutmises, keeldumises eraldada omaette peatükki nimega arvud ja kolmiklause, ettepanekus käsitleda enne harilikke murdusid kümnendmurde jne.

L. N. Tolstoi omistas suure tähtsuse õpetaja juhtivale osale pedagoogilises protsessis. Uksikud pedagoogilised paradoksid, mis L. N. Tolstoi poolt on võitluses vastastega poleemiliselt teravaks aetud, ei anna õigust süüdistada teda pedagoogilises anarhismis ja õpetaja osa alandamises. Õpetaja tähtsaimaks omaduseks L. N. Tolstoi lugesi ta armastust pedagoogilise töö ja õpilaste vastu. „Kui aga õpetajal, — kirjutas ta, — on armastust oma töö vastu, siis saab temast hea õpetaja. Kui aga õpetaja armastab õpilast nagu isa või ema, siis on ta parem sellest õpetajast, kes on läbi lugenud kõik raamatud, kuid ei tunne armastust ei oma töö ega õpilaste vastu.

Kui õpetajas leidub armastust niihästi oma töö kui ka õpilaste vastu, siis ta on täiuslikuks õpetajaks.“¹⁹

L. N. Tolstoi mõtlikult ja tundes hästi laste psühholoogiat juhtis kooliõpilaste kasvatamise ja õpetamise protsessi ja kutsus sellele üles rahvakoolide õpetajaid. L. N. Tolstoi oli selle poolt, et pedagoogilises töös valitseks elustav vaim. „Kuid, — ta väitis, — kui elavus suures klassis muutub nii suureks, et see takistab õpetajal klassi juhtimist, kui õpetajat enam pole kuulda ja teda ei kuulata, kuidas siis ometi mitte kutsuda lapsi korrale ja mitte maha suruda sellist vaimu? Kui see elavus kandub üle mingile muule asjale, siis on süüdi õpetaja, kes ei juhtinud seda elavust. Õpetaja ülesanne seisneb selles, et pidevalt anda toitu sellisele elavusele ja järk-järgult siis lõdvendada ohjasi.“²⁰

L. N. Tolstoi teeneks pedagoogika alal osutub mitte ainult didaktika teoreetiliste küsimuste sügav läbitöötamine, vaid ka see, et ta oma praktilise tööga Jasnaja Poljana koolis näitas, kuidas tuleb lapsi uutmoodi õpetada. Seepärast pole imeks panna, kui tuntud pedagoog, Tuula gümnaasiumi õpetaja J. Markov pärast Jasnaja Poljana kooli külastamist iseloomustas selliselt ta õpilaste töötamist: „Kõik poisid ise mõtlevad, ise taotlevad, ise tahavad õppida. Nende vaimne erksus, sisemise töö iseseisvus poisi peas — see just on rõõmustavaks nähtuseks Jasnaja Poljana koolis.“ Selline heakskiit J. Markovilt, kes väga valjult kohtles L. Tolstoi pedagoogilist teooriat, on L. N. Tolstoi paljude didaktiliste põhimõtete ja reeglite elulikkuse ja efektiivsuse veenvaks tõenduseks.

L. N. Tolstoi pedagoogilises teoorias, samuti ka didaktikas, mis osutub esimese koostisosaks, on palju vananenud ja ekslikke väiteid, mis kannavad enesel tolstoiliku ideoloogia pitsert, milline on igakülgsest

¹⁹ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, P. J. Birjukovi redigeerimisel ja märkustega, IV k., lk. 264.

²⁰ L. N. Tolstoi, Kogutud teosed, VIII k., lk. 81.

valgustatud ja analüüsitud V. I. Lenini poolt ta kirjutustes Tolstoi kohta.

V. I. Lenin avastas suured vastuolud L. Tolstoi maailmavaates, milles kajastuvad vana korra kauaaegne vihkamine, küps püüdmine parema poole, ebaküps unistamine, poliitiliselt puudulik kasvatus, revolutsiooniline pehmus. Tolstoilik „vastupanust loobumine“, tema apelleerimine „vaimu“ poole, tema jutlustamine religioonist, asketismist, kvietismist ja üldisest „armastusest“ leidsid V. I. Lenini isikus valju kriitiku, kes näitas, et kõik see „väljendab Tolstoi eelarvamust, aga mitte ta mõistust, et see kuulub temas minevikule, aga mitte tulevikule . . .“²¹ Koos sellega V. I. Lenin kriipsutas alla, et L. Tolstoi paranud „ . . . leidub seda, mis pole kadunud minevikku, vaid kuulub tulevikule“²².

Püüdes filosoofia ja ajaloo valdkonnas idealistlikel seisukohtadel ei suutnud L. Tolstoi õieti lahendada kooli ja riigi vahekorra küsimust klassiühiskonnas ega küsimust ühiskondliku ümberkorralduse teedest. Jäädes kaugele tunnetusprotsessi dialektilisest-materialistlikust põhjendamisest ja skeptiliselt suhtudes loodusteaduse edusammudesse ei andnud L. Tolstoi täielikku analüüsi õpetusprotsessi kogu struktuurist; see osutus võimalikuks ainult siis, kui didaktika sai endale metodoloogiliseks aluseks leninliku kajastuse teooria.

Võideldes formalismiga õppetöös, esile tõstes emotsioonide tähtsust pedagoogilises protsessis pööras L. Tolstoi vähe tähelepanu üksikisiku tahte kasvatamisele õpetusprotsessis, jättes selle tähtsa küsimuse peaaegu läbi töötamata.

Rääkides kooliõpetuse sisust L. Tolstoi ilmselt ei hinnanud küllaldaselt võimalust kaasaegse teaduse järelduste laiaulatuslikuks kasutamiseks õppekavades. Sellele vaatamata L. Tolstoi panus hariduse ja õpetamise teooriasse on suur ja originaalne.

L. Tolstoi võitles visalt formalismiga ja pedantismiga õppetöös. Väsimatult ta kaitses lapse õigusi ja vajadust arendada ta loovvõimeid.

L. N. Tolstoi valgustas uut moodi ja esitas rea põhilisi õppetöö küsimusi: ta mõtles sagedasti ja kirjutas sellest, milline peab olema kooli õppeplaan, ta avastas üksikasjalikult didaktika põhiprintsiipide sisu, töötas välja kooli jutustamise ja vestlemise meetodika, koostas lastele tähelepanuväärsed õpikud „Aabits“, „Uus Aabits“ ja „Lugemikud“, mis jätsid sügavad jäljed õppetöö praktikasse ja vene kooli ajaloosse. Ta pani kõigesse sellesse oma määratu pedagoogilise andekuse, taltutatamatu energia, entusiasmi, armastuse laste ja rahvahariduse vastu. Töötamist sellel alal luges ta oma elu kõige õnnelikumaks ajajärguks.

²¹ V. I. Lenin, Teoste kogu, 2. väljaanne, XIV k., lk. 403.

²² Samas, lk. 403.

Õpetajaskonna ja kommunistliku noorsooühingu organisatsioonide koostööst koolis.

M. PRAATS.

Nõukogude kool sotsialistlikus ühiskonnas on määravaks teguriks kasvavale lapsele tema isiksuse ja ühiskondlike suhete kindlakskujunemisel. Kool ja koolikasvatus on selleks algeks, millest laps omandab algteadmisi kollektiivsusest ja seltsimehelikkusest, siin puutub ta esmakordselt kokku ka tõsiste tööülesannete ja kohustustega, õpib hindama töötulemuste järgi enda ja kaasõpilaste töö õiget väärtust. Kommunistlik kasvatustöö koolis peab sügavalt rajama tee nõukogude riigi ühiskondliku korra mõistmiseks, õpetades kasvavat põlvkonda siiralt armastama oma sotsialistlikku isamaad, valmidusega andma kõik oma teadmised ja oskused meie suure kodumaa hüvanguks ja hädaohukorral selle kaitsmiseks kogu nõukogude rahvaste sõpruse ühtsuse ja koostöö võitmatul jõul. Nõukogude patriotism, rahvaste vaba ja üksmeelne koostöö on kommunistliku maailmavaate, kommunistliku moraali lahutamatu osa. Kool on selleks ainsaks kohaks kasvavale põlvkonnale, kus kujundatakse uut nõukogude inimest kõrge kommunistliku moraali alusel, kus arendatakse õppivas noorsoos kõiki neid nõukogude inimese positiivseid omadusi, mis teeb ta väärikaks, vahetuseks kommunismi ülesehitajaile.

Oma kõnes Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu III kongressil 1920. a. ütles Lenin: „On tarvis, et kogu kaasaegse nooruse kasvataja, hariduse ja õpetuse töö oleks temas kommunistliku moraali kasvatamiseks.“ Ja edasi õpetab Lenin, et kogu inimsoo arengukäigus valminud kultuuri saavutused peavad olema selleks algeks, mis aitavad lahendada uue, kommunistliku ühiskonna ehitamise ülesannet... „kommunistiks võib saada ainult siis, kui rikastad oma mälu kõigi nende varade teadmise, mis inimsugu on välja töötanud“.

See Lenini õpetus on nõukogude kooli vankumatuks alusmüüriks.

Nõukogude koolis ei saa eraldada õpetuslikku tööd kasvatuslikust tööst, vaid õppe- ja kasvatuslik töö on siin tihedalt teineteisega seotud, andes oma resultaadis igakülgset arenenud võimetega ja tõelist teaduslikku haridust omavaid inimesi, kes on suutelised rakendama oma teadmisi sotsialistliku ühiskonna ülesehitava töö protsessis.

See ongi nõukogude kooli kommunistliku kasvatustöö peaülesanne.

Bolševistlik partei ja Nõukogude valitsus osutavad suurt hoolt ja tähelepanu rahvahariduse küsimustele. Uus stalinlik viie aasta plaan lahendab rahvahariduse viimise ennesõjaaegsele tasemele. See suur ja vastutav ülesanne nõuab miljonite nõukogude inimeste tööpingutusi kasvava põlvkonna tuleviku nimel.

Nii on nõukogude kooli kõrgekvaliteediline õppe- ja kasvatustöö

esmajärgulise riikliku tähtsusega ülesanne. Kool nõukogude ühiskonnas on riiklik asutus ja kogu tema tervikliku töö eest on vastutav koolidirektor.

Heaperemeheliku hoolega ja isikliku vastutustundega nõukogude valitsuse ja bolševike partei ees saavutab nõukogude kooli direktor õpetajate kollektiivi visa ja järjekindla töö kaudu igapäevast kooli õppe- ja kasvatustöö tõstmist. Iga aineõpetaja, iga klassijuhataja kannab üldises koolitöö protsessis täit vastutust õpilaste kindlate, sügavate teadmiste omandamise, nende eeskujuliku distsipliini ja käitumise eest.

Uhelgi maal, üheski teises riigis ei ole antud õpetaja tööle sellist üldriigilist ja üldhariduslikku tähtsust kui nõukogude riigis, sest õige kasvava sugupõlve arendamine kultuuriliseks, vaimselt ja füüsiliselt tugevaks ja tervelt mõtlevaks inimeseks — on üks nõukogude riigi vankumatu alusmüüre.

Kogu õppe- ja kasvatustöö lahutamatuks osaks on kooli kommunistliku noorsooühingu ja pioneeriorganisatsiooni töö. Kommunistlikud noored ja pioneerid koolis on õpetaja parimad abilised tema vastutusrikaste ülesannete täitmisel.

Üleliidulise Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu XII pleenumi otsustes „Kommunistliku Noorsooühingu töö parandamise abinõudest koolis“ on öeldud:

„Pleenum leiab, et kooli kommunistlike noorte peaülesandeks koolides on abistada õpetajat tema õppe- ja kasvatustöös, õpilaste kasvatamisel teadlikeks distsiplineeritud, igakülgsest arenenud kodanikeks, kes valmis on kandma igasuguseid raskusi ja katsumusi ning tegema iga töö, mida vajab kodumaa.

Kommunistlike noorte organisatsioonid koolides peavad osutama laialdast initsiatiivi kooli direktori ja õpetajate juures küsimuste algatamisel, mis on seotud massilise, poliitilise ja kultuurilise töö organiseerimise ja läbiviimisega õpilaste hulgas õppetööst vabal ajal.“

Selles ULKNU XII pleenumi otsuse lõikes on kindlalt piiritletud kommunistlike noorte ülesanded: 1) abistajaina õppe- ja kasvatustöö reeglipärase protsessis ja 2) algatajaina ja organiseerijaina klassi- ja koolivälises töös.

Ei tohi mingil juhul unustada, et kommunistlikud noored koolis on eelkõige õpilased, kes oma organisatsioonilise distsipliiniga ja käitumisega, samuti isikliku õppetöö saavutustega ja eeskujuga peavad joonduma esimeste ridades kogu kooli õpilaste peres.

See on esimeseks ja peanõudeks kooli kommunistlike noorte organisatsioonis, milles ei tohi lubada kõrvalkaldumisi. Halvasti õppiv või distsipliinilt nõrk õpilane kommunistlik noor on pidurdavaks teguriks õpetajale tema töös. Iga kommunistlik noor peab teadma, et tema isiksusest sõltuvalt ta võidab õpilaskonnas kas usalduse ja lugupidamise või üldise halvaksapanu, seega soodustab või pidurdab ta kom-

munistlike noorte organisatsiooni kui terviku kõrgete ülesannete täitmist.

Sellepärast kommunistlik noor on eelkõige kohustatud valmistama oma õppeülesanded ainult „hästi“ või „väga hästi“, on kohustatud pidama ranget töödistsipliini ja näitama ainult eeskujulikku käitumist õpetajatega, kaasõpilastega ja väljaspool kooli.

Õpetajad, hinnates kommunistliku noore õppeedukust, ei tohi arvestada ühtegi väljaspool kooli üldiseid reegleid esinevat vabandavat põhjust õppeülesannete mittetäitmisel (näit.: seinalehe toimetamine, kooli- ja klassivälised üritused, vestluste ettevalmistamine, spordivõistlused jne.). Käitumise ja töödistsipliini hindamisel aga arvestada puudusi selles osas otsustava valjusega. Kommunistlik noor, nagu iga õpilane nõukogude koolis, ei tohi seista soosiku või mingil muul erandlikul positsioonil kooli üldises õpilaskollektiivis.

Kõigest sellest lähtudes kommunistlike noorte organisatsioon peab tegema õigeid järeldusi puudulikult edasijõudvate või halva käitumisega kommunistlike noorte suhtes, tugevdades sellega õpetaja ja organisatsiooni autoriteeti koolis. Klassijuhataja ja aineõpetaja koos kommunistlike noorte organisatsiooniga selgitab abinõusid, mis aitaksid õppeedukust ja käitumist koolis tõsta kõrgemale järjele.

Ainult nii suudavad kommunistlikud noored võidelda edukalt kooli üldise õppeedukuse ja distsipliini tõstmise eest, tõmmates kaasa sellele tööle kogu õpilaskollektiivi, tõstes kõrgele oma kooli au ja nime-tuse.

Kommunistliku kasvatuses põhiliseks ülesandeks on õpilaste teadlikku mõtlemist ja igapäevast tegevust juhtida sügavas sotsialistliku ideoloogia omandamises, eemaldades õpilaste teadmisesest igasugused kodanlik-natsionalistliku kasvatuses säilmed ja mõjud, kaasaegsele nõukogude elule võõrad ja kahjulikud mõjud.

UK(b)P Keskkomitee otsuses ajakirjadest „Zvezda“ ja „Leningrad“ on öeldud: „Nõukogude kord ei või sallida noorsoo kasvatamist ükskõiksuse vaimus nõukogude poliitikasse, käega löömise ja ideelageduse vaimus.“

Sellest UK(b)P Keskkomitee otsusest juhituina nõukogude kooli õpetajad ja kommunistliku noorsooühingu organisatsioonid pideva koostöö ja vastastikuse abistamise printsiibil peavad teostama iga päev, iga tund koolis ja väljaspool kooli õpilaste ideelis-poliitilise teadvuse süvendamist ja selle nõukogulikku rakendamist praktilises töös ja elus. See kohustab ka kooli õppe- ja kasvatusliku töö väärtust hindama tema ideoloogilise kasvatustöö seisukohalt.

Õpilaskonna kindlasuunaline juhtimine koolis õppetöös, klassi- ja koolivälistes üritustes õpilaste eriharrastuste ja huvialade loomingu-liste võimete rakendamise ja ühiskondliku töö suhtumise küsimuste seisukohalt peab andma ühtse terviku ideelis-poliitilisel rindel kooli üldises kasvatustöös.

ULKNU XII pleenumi otsustes on tõstetud välja kommunistlike noorte organisatsiooni kui algataja osa kooli direktori ja õpetajate ees õpilaskollektiivi poliitilise ja kultuurilise töö organiseerimise nendes küsimustes, millele õppetunni raamistik jääb paratamatult kitsaks.

Koolidirektor ja õpetajaskond peavad osutama täit tähelepanu kõigile esilekerkinud küsimustele selles töö lõigus, ja mitte, nagu pahatihti juhtub, jätma otsustamist ainult kommunistlike noorte organisatsiooni ja õpilaskomitee eriülesandeks. Kommunistlike noorte organisatsiooni ja õpilaskomitee tööplaani ei tohi muutada formaalseks paberlikuks dokumendiks direktorile, mida ta kinnitab oma allkirjaga, vaid õppe- ja kasvatustöö abistamise, samuti klassi- ja koolivälise ürituste teostamise suureks programmiks, mis leiab elavat toetust ja osavõttu kogu õpetajate ja õpilaskollektiivilt. Selle programmi täitmine peab andma ainult positiivseid tulemusi nõukogude kooli õppe- ja kasvatuslikust tööst. Õieti pole aru saanud see õpetaja õpilaste omaalgatuslikust tööst, kes tõttab ise lahendada kõiki küsimusi, ise koostab vastava tööplaani jne., muutes seega õpilased passiivseiks pealtvaatajaks ja võttes neilt initsiatiivi neid huvitavate küsimuste ülestõstmisel. Hästi suunab see õpetaja isetegevuslikku kollektiivset tööd, kes suudab õpilasi juhtida elavale osavõtule õpperiingilisest, isetegevuslikust või ühiskondlikust tööst endale võetud kohustuste otsese täitmisega oma oskuste ja võimete kohaselt.

Esimesel juhul õpetaja muutub õpilaste silmis rangeks autoriteediks, kelle juuresolekul ei sõandata avaldada oma mõtteid ja ettepanekuid ei käesoleva ega edaspidise töö kohta ja ükskõik missugune vestlus, koosolek või arutlus muutub kuivaks, sõnaahtraks ja igavaks.

Teisel juhul õpetaja on selleks autoriteediks, kelle poole pöörduakse kõige vajalikuma küsimusega kindla seisukoha või abistava nõuande saamiseks.

Võtame näiteks füüsika-, keemia-, kirjandus- või mõne muu õpperiingi tegevuse. Suurt vaheldusrikkust ja huvi pakuvad siin õpetaja asjatundlikul juhatusel ja ettevalmistusel õpilaste endi esituses vastav katse või referaat, millele kindlasti järgneb elav arutelu ja mitmesuguste seisukohtade avaldamine, kriitika ja töö kokkuvõtete tegemine, millele lisandub suure väärtusena praktilisi kogemusi. Kuigi õpilaste endi ettekande ladususes või teatud katse sooritamisel võib esineda konarusi, täidab ta siiski täiel määral oma praktilise otstarbe, sest ainult pealtvaatajast ei saa kunagi ühelgi alal meistrit. On päris selge, et õpetaja esinemine õpperiingi töökoosolekuil seisab kindlalt omal kohal, eriti veel vastavate eriteadlaste, kunstnike, kirjanike jt. kohtumine õpilastega nende õpperiingilises töös. Kui siia lisada veel ekskursioonide korraldamine muuseumidesse, töökodadesse, näitustele jne., siis muutub käsitledav aine õpilastele huvitavaks, lähedaseks ja sisukaks, teritades nende meeli ja mõtlemisvõimet.

Seega õpetaja peamine osa isetegevuslikus ja õpperingilises töös seisneb tema plaanipärasel ja pedagoogiliselt õiges juhtimises, kontrollimises ja abistamises, talle õige ideoloogilise aluse andmises.

Kommunistlikud noored organiseerivad õpilaste laialdast ja aktiivset osavõttu kõikidest huvialalistest üritustest, olles algatajajaks küsimuste ülestõstmisel, ja mis kõige tähtsam, ise aktiivseiks osavõtjajaks kõigist tööülesandest.

Ei ole õige selle kommunistlike noorte organisatsiooni töö, kes küll organiseerib, kuid hiljem seisab rahuliku pealtvaatajana ja kõrvalseisja kohal, arvates sellega oma tähtsust tõsta kaasõpilaste silmis. Selline tööstiil kommunistlike noorte organisatsioonis tuleb otsustavalt lõpetada. Näiteks, kuhu kõlbab niisugune asi, et kommunistlikud noored, kes algatasid ja organiseerisid ürituse kooliümbruse korrastamiseks, ise tegelikult tööprotsessist osa ei võta. Analoogiliselt võtame samasuguse olukorra ka õpperingis, ekskursioonil või isetegevuslikul õhtul jne. Kas õpetajad võivad olla rahul niisuguse olukorraga? — Ei või. Niisuguseid nähtusi tuleb otsustavusega kritiseerida ja hukka mõista kommunistlike noorte koosolekul, kus oma juhtiva ja nõudva sõna ütleb ka direktor, klassijuhataja või õpetaja.

Kooli kommunistlike noorte organisatsioon töötab käsikäes õpilaskomiteega ja kogu õpilaskoostisega, nagu klassiorganisatsioonid, õpperingide juhid, seinalehe toimetajad jne., koordineerib, juhib ja suunab kooli õpilaskoostise tööd.

Kõik õpilaste iseseisvad üritused tuleb kavastada kooskõlastatult kooli üldise õppe- ja kasvatustöö plaaniga. Kooli pedagoogilise töö korrapärasel rütmil ei ole kohta juhuslikkusele ja dissoneerivale üritusele. Näiteks ei või olla, et õppenõukogu, kommunistlike noorte organisatsiooni ja õpilaskomitee koosolekud on ühel ja samal päeval ja ei või olla teisigi sarnaseid ajalisi ühtumisi. Teiseks pole ka see loomulik, et koolipeo või aktuse ettevalmistav töö lõikaks läbi teatavaks perioodiks õpperingilise tegevuse jne. Esineb juhtumeid, kus töö kandvam osa on jaotatud ainult mõningate eriliselt aktiivsete õpilaste vahel, muutudes neile liigselt koormavaks ja õppeedukust nõrgendavaks teguriks. Õpetaja pedagoogiline valvsus ja nõuanne on siin tingimata vajalik. Töö otstarbekamast jaotusest, vastavate võimete õpilaste õigest paigutamisest ürituste läbiviimiseks oleneb maksimaalne töö tulemus.

Sellepärast on vajalik, et kommunistlike noorte organisatsiooni poolt esitatud klassi- ja koolivälise ürituste üldplaan leiaks tõsist arutamist ja lõplikku otsustamist õppenõukogus.

Kommunistlike noorte organisatsioon ei tohi unustada, et tema esimene parim sõber ja nõuandja koolis on õpetaja. Kui sellest mõningais organisatsioonides minnakse mööda, siis tuleb seda arusaamist neile õpetada.

ULKNU XII pleenumi otsustes on öeldud: „Pleenum peab vajalikuks määrata:

a) et õpetajad, sõltumatult sellest, kas nad kuuluvad Kommunistlikku Noorsooühingusse või mitte, võivad osa võtta kõigist kooli kommunistlike noorte koosolekuid ja nende tööst;

b) et õpilase ULKNU-sse vastuvõtmise avalduse arutamisel tuleb arvestada õpetaja või klassijuhataja arvamist tema suhtes;

c) et kooli direktoril on õigus seisma panna kooli kommunistlike noorte organisatsiooni ebaõige otsuse elluviimist ja algatada ULKNU rajoonikomitees selle otsuse tühistamist.“

Kommunistlike noorte organisatsioon ei saa töötada koolis eraldatuna ja suletud uste taga, vaid orgaanilises seoses üldise koolitööga. Kommunistlike noorte organisatsioon saab olla õpetajale vääriliseks abiliseks vaid siis, kui õpetaja huvitub organisatsiooni tööst, viibib noorte keskel, annab nõu, juhatab ja abistab ja kasutab ära kõik talle antud õigused töös kommunistlike noorte organisatsiooniga.

Tihe koostöö õpetajate ja kommunistlike noorte organisatsioonide vahel tagab kooli edukat tööd õppe- ja kasvatuslikul alal, tõstab kõrgele õpilaste ideelis-poliitilise teadvuse nõukogude inimesele õige ja terve ideoloogia alusel. See on õpetajate ja kommunistlike noorte ühine suur eesmärk.

Liivimaa ja ta siseolud XVI sajandil. Võitlus Liivimaa pärast.

S. GURIN.

1. õppetund (V klass).

1. Liivimaa ja tema siseolud XVI sajandil.

a) Liivimaa feodaalne killunemine.

XVI sajandil oli Liivimaa feodaalne riik. Ta jagunes 9 suureks osaks ja paljudeks väikesteks: ordu, 4 piiskopkonda, peapiiskopkond, linnad — Riia, Tallinn, Tartu. Ordumeistrile allusid ainult tema enda feodaalid. Käis võitlus linnade ja piiskoppide, piiskoppide ja ordu vahel. Säärane killunemine püsis seetõttu, et vallutajad — sakslased olid võõrad sellel maal. Ühelt poolt sakslaste ja teiselt poolt eestlaste ning lätlaste vahel oli kuristik. Moskva riigis, nagu teame, rahvas toetas tsaare riigi ühendamise asjas. Liivimaal aga oli sakslaste võim rahvale võõras ja vihatud. Rahvas mitte ainult ei toetanud teda, vaid ootas juhust, et teda endalt heita.

Liivimaa oli väga nõrk riik. Iga tema osa mõtles ainult endale.

1525. a. lõpetas oma olemasolu Teutooni ordu. Liivi ordu jäi ilma tema toetusest. Ka kaitsesele Saksamaa poolt ei võinud Liivimaa loota. Saksamaa oli ise nõrk, temas käis võitlus keisri ja vürstide vahel.

Liivi ordu olemasolust oli huvitatud ainult valitsev klass, sakslased — feodaalid.

b) Valitsev klass. Sakslased — feodaalid olid maal võõrad. Liivimaa polnud nende kodumaa, vaid oli ainult nende elukohaks. Patriotismitunne oli neile võõras. Nad mõtlesid ainult elu lõbudele: „Kogu elu möödub lõbu tagaajamises ja jahipidamises, täringumängus, ratsutamises ning sõitudes ühelt peolt teisele . . . Joominguid ja luksust ei peetud enam paheks, vaid auasjaks ja vooruseks“ (B. Russow). Nagu parasiidid elasid nad oma talupoegade arvel ja jõid maha seda, mida viimased muretsesid oma higi ja verega. Rahuajal nad ajasid taga lõbustusi, kui aga algas sõda, siis püüdsid nad pugeda varju lossidesse ja linnadesse.

c) Talupoegade olukord. Vabu talupoegi oli XVI sajandi lõpul vähe. Talupoeg pidi andma mõisnikule $\frac{1}{4}$ kuni $\frac{1}{3}$ oma lõikusest, tooma toiduaineid härraste lauale, täitma teoorjust. Samuti pidi ta varustama sõjaväge leiva ja hobusemoonaga, maksma maksusid. „Pärisorjad kannatavad kõige karmimat ja raskemat kohtlemist oma härraste poolt . . . Põgeneb talupoeg ja tabatakse ta, siis raiutakse tal jalg maha . . . Talupojad söövad jämedat leiba ja jämedat toitu,“ kirjutab S. Münzer.

Sakslased hoidsid rahvast pimeduses, ei lasknud areneda rahvuslikul kultuuril. Kogu maal polnud ühtki head kooli.

Liivi ordu muutus XVI sajandil „juba mädapaiseks, mis takistas maa normaalset arenemist“ (N. Kazakova ja J. Šaskolski „Venemaa ja Baltimaad“ 1945. a., lk. 71).

2. Sõja põhjused.

Liivimaa oli takistuseks Vene riigi arenemisele.

Liivi ordu ei olnud enam hädaohtlik Vene riigile. Kuid Liivimaa oli takistuseks, mis segas suhete pidamist Lääne-Euroopaga. Kauplemine Lääne-Euroopaga käis Liivimaa kaubalinnade — Narva, Tallinna, Tartu ja Riia kaudu. Nende linnade kaudu tulid kaubad Venemaale ja veeti kaupu Venemaalt välja, nende sadamate kaudu saabusid Moskvasse eriteadlased. Kuid need sadamad olid võõrastes kätes. Liivimaa hakkas segama vene kaupmehi nende kauplemisel. Nad ei lasknud hollandlasi kaubelda vahenditult venelastega. Nad ei lasknud läbi välismaa meistreid, eriteadlasi, relvastust Moskvasse. Liivimaa püüdis takistada Moskva kultuurilist arengut. Oli selge, et niikaua kui Liivimaa on ordu käes, on normaalsed suhted Lääne-Euroopaga Liivimaa

sadamate kaudu võimatud. „Liivi ordu muutus Vene riigile arenemise piduriks“ (sealsamas). Sõda muutus vältimatuks.

3. Sõda Liivimaaga Ivan III ajal (kordamine).

Pärast Novgorodi alistamist Ivan III poolt muutub Moskva Liivi ordu naabriks. Kasutades alanud sõda Leeduga, alustas Liivi ordu avalikku sõjategevust vene piirirajoonide vastu. Moskva väed tekitasid ordule nii suuri kaotusi (Telmedi kindluse lähedal), et Liivimaa muutus täiesti kaitsetuks. „Ja aeti sakslasi taga 10 versta ja pole jäetud nendele kulleritki, kuid mitte läikivate mõõkadega ei pekstud neid, vaid peksid neid moskvalased ja tatarlased nagu sigu bulaavidega“ (nuiadega 6 teravast servast koosnevate otsikutega).

Rahu sõlmiti 1503. a. 50-ks aastaks. Liivi ordu kohustus maksma Moskvale iga-aastast tribuuti.

4. Sõjad Liivimaa pärast.

1. Sõda enne ordu lagunemist.

Kui lõppes vaheerahu tähtaeg, nõudis Ivan IV tribuudi maksmist kõigi 50 aasta eest. Selle tingimuse mittetäitmine oli sõja ettekäändeks. Sõda algas 1558. a.

a) Narva vallutamine. Venelased hakkasid Narvat tulistama. Tulistamisest tekkis Narvas tulikahju. Venelased purustasid linnavärava ja tungisid linna. Garnison tõukas kõik kahurid linnamüüridelt alla ja varjas end kindlustatud lossis. Venelased võtsid kahurid saagiks ja hakkasid tulistama lossi. Öhtuks garnison alistus.

Venelased vallutasid Narva.

Ivan IV andis Narvale suured õigused. Narvaga võistlev Tallinn ei lubanud tal kaubelda saksa linnadega. Ivan aga lubas kauplemist Vene- ja Saksamaaga. „Siis Lüübeki kaupmehed hakkasid Tallinnast mööda sõitma Narva, kus neil enne puudus vaba kaubandus. Sinna suundus palju laevu Hamburgist, Antverpenist, Inglismaalt, Hollandist, Šotimaalt, Prantsusmaalt; laevad tulid nii tihti, et kaupuli tuli ära anda alla omahinna.“ (Nienstedti kroonika, XXIII peatükk.)

Narva oli ilmselt võitnud liitmise tõttu Moskva riigiga.

Olles vallutanud rea väiksemaid linnu, lähenesid vene väed Tartule.

b) Tartu vallutamine. Õõnestamise abil laskisid venelased õhku osa müürist. Ära ootamata tormijooksu linnale, andsid võimud linna üle. Linnas venelased said saagiks 550 kahurit ja palju sõjamoona. Linn pani vastu kõigest 4 päeva.

Järgmisel aastal vene väed panid toime rünnaku Tallinnale ja Riiale.

c) Lahing Härgmäel 1560. a. Ordumeister püüdis koguda sõjaväge, et anda venelastele vastulööki. Härgmäel leidis aset vii-

mane lahing liivi ja vene vägede vahel. Selles lahingus hukkus ordu sõjaväe eliit.

d) Viljandi vallutamine. Samal aastal venelased vallutasid Viljandi. Viljandi kaitses end terve kuu jooksul endise ordumeistri Fürstenbergi juhtimisel. Kindluses oli „ülikülluses toiduaineid, püssirohtu, tina ja relvi, kuid palgalised sõdurid ei olnud saanud palka mitme kuu eest... Ordumeister pakkus neile pandiks kuld- ja hõbekette, väärtasju. Kuid palgalised sõdurid ei nõustunud... ja teatasid, et annavad kindluse moskoviidile üle. Seda nad tegid, seades tingimuseks vaba väljapääsu endile... Nad röövisid meistri kallisarva, mürsid lahti ja röövisid ära palju nimekate aadlike kirstud ja kastid... ja andsid üle lossi koos kindlustega“. (Nienstedti kroonika). Viljandi oli kindlustatud tugevate müüride, sügava kraaviga, omas 450 kahurit. Kindlus oleks võinud vastu panna aastaid. Kuid sõdurid ei tahtnud kindlust kaitsta.

e) Eestlaste liikumine sakslaste vastu. Võitluses venelaste vastu ordu mitte ainult ei võinud toetuda laiadele rahvamassidele, vaid pidi veel võitlema oma tagalaga. Eestlased (ja lätlased) tervitasid venelaste tulekut ja nägid neis vabastajaid sakslastest — rõhujatest. Kohe pärast Narva vallutamist algab eestlaste liikumine sakslaste vastu. Narvas eestlased palusid tsaarilt luba „olla alati tsaari ja suurvürsti juures“, s. t. läksid üle vene kodakondsusse. Kui Moskva vägede lähenemisel sakslased plehku panid, palusid Rõngu, Kongota, Kavilda ja Rannu elanikud ise vene vägesid neile tulla ja avaldasid soovi üle tulla Moskva võimu alla.

Eestlased osutasid vene vägedele suurt abi. Nad olid vabatahtlikult teejuhtideks, andsid teateid saksa vägede liikumise kohta. Härgmäe lahingu hoos mõned eestlased kohalikest talupoegadest viisid ühe tugeva venelaste väesalga metsateid mööda sakslaste tagalasse. See otsustas lahingu saatuse venelaste kasuks.

Eesti talupojad astusid aktiivselt välja sakslaste vastu. Seda ülestõusu kirjeldatakse Nienstedti kroonikas: „Sama aasta sügisel hakkasid kogunema jõukudena talupojad, nemad... ei tahtnud enam alluda aadlikele ega mingil viisil teenida neid. Nad olid rüüstanud mitu aadlimõisa, tapnud mõne aadliku ja pärast seda saatsid saadikud Tallinna sõpruse ja rahu sõlmimiseks linnaga.“ Talupojad ostsid toetust linnaelanikelt; kuid sakslased-käsitöölised nendega ei ühinenud. Siis talupojad „jätkasid alustatut ja piirasid Loode lossi, kus oli palju aadlikke“.

See ülestõus oli maha surutud enne vene vägede tulekut. Talupojad olid halvasti relvastatud ja üksinda võitluses. Nad purustati; vangivõetud juhid hukati.

Nii võitlesid eestlased, nagu XIII sajandilgi, koos venelastega sakslaste vastu.

f) Vene väed võitlesid ainult penirüütelite vastu.

Vene väed ei laastanud linnu. Meie juba rääkisime sellest, missugused õigused andis Ivan IV Narvale; olles vallutanud Tartu, vene sõdurid ei puudutanud ühtki inimest. Vojevood vürst Šuiski keelas kõvasti sõjaväel puudutada linlaste varandust, isegi nende majadesse astuda. Kõikidele, kes tahtsid linnast lahkuda, oli selleks antud võimalus. Linnale jäeti omaavalitsus, anti tollivaba kauplemise õigus Moskva riigiga.

Eriti hästi suhtusid venelased eesti talupoegadesse. Pärast Narva vallutamist andis vojevood sõjas kannatada saanud talupoegadele külvisemet, leiba, härgi ja hobuseid. Vene väed püüdsid mitte puudutada eesti külasid.

Kuid penirüütlitega käis halastamatu võitlus. Moskva väesalgad rüüstasid ja põletasid saksa mõisu, hävitasid kõiki nende elanikke, alates aadlikest kuni sulasteni.

Näitlikustamine. Näidata kaardil Liivimaa osad enne sõja algust, venelaste edasiliikumist, lahingute kohti.

2. tund.

Ordu lagunemine. Et päästa oma õigusi rahva üle, otsustasid saksa feodaalid ohverdada riigi iseseisvuse. Nad müüsid oma riigi teistele kuningatele. Põhjaosa tunnustas Rootsi võimu, lõunaosa — Poola oma, Kuramaa võttis endale viimane ordumeister, Saaremaa läks üle Taanile.

Nii tuli Ivan IV-ndal jätkata sõda vägevate riikidega.

Sõda Poolaga (1561—70). Ivan IV vallutas Polotski linna. Poolakad tegid Ivanile ettepaneku sõlmida rahu. Temale jäävad kõik vallutatud maad ja Polotski linn. Ivan IV poolt kokkukutsutud Maakogu lükkas selle ettepaneku tagasi. Kui ahvatlevad ka rahutingimused olid, kuid nende vastuvõtmine oleks tähendanud loobumist peaeesmärgist — Liivimaa vallutamisest. Sõda jätkus vahelduva eduga. 1570. a. Ivan IV sõlmis Poolaga rahu 3-ks aastaks.

Sõda Rootsiaga (1570—71). Magnus. Et meelitada oma poole Tallinn, Riia ja teised linnad, kuulutas Ivan Liivimaa kuningriigiks. Kuningaks oli kuulutatud Taani kuninga vend Magnus, kes pidi tulevikus saama Ivan IV vasalliks. Magnus võttis osa võitlusest Tallinnaga. Kuid ta ei täitnud Ivani poolt tema peale pandud lootusi.

Ivan IV muutus selle plaani vastu ükskõikseks. Varsti lakkas Magnus etendamast mingisugust osa võitluses.

Venemaa saavutas rea võite; 1571. a. lõpul oli suurem osa Liivimaast vallutatud vene vägede poolt. Kuid Ivanil ei õnnestunud vallutada Riijat ja Tallinna, kuna tal puudus laevastik.

Sõda Poola ja Rootsiaga (1577—82). Asja valitud Poola Kuningas Stephan Bathory vallutas tagasi Polotski, astus Vene terri-

tooriumile, hõivas rea linnu ja piiras sisse Pihkva linna; samal ajal ta tungis peale Eestimaal ja vallutas Narva.

Rootslased vallutasid samuti vene linnu.

Rahu sõlmimine. Venemaa oli ära kurnatud, jõud oli liiga ebavõrdsed. Venemaa vajab rahu. Teisest küljest, Stephan Bathory piiras tagajärjetult Pihkvat ja hakkas samuti taotlema rahu sõlmimist.

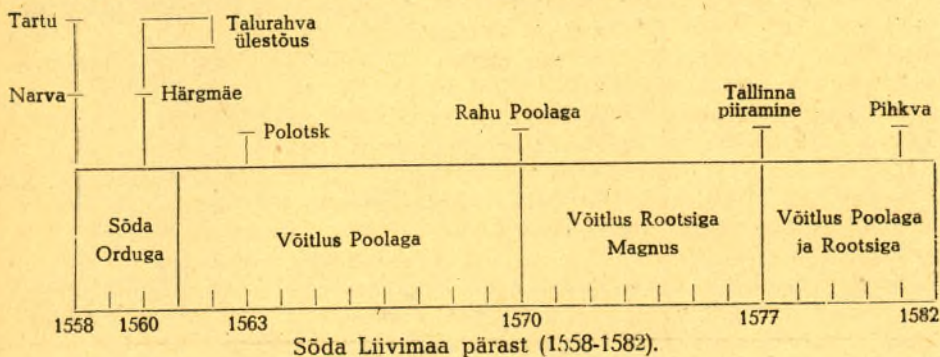
1582. a. sõlmiti rahu Poolaga. Bathory andis tagasi tema poolt vallutatud Vene maad, kuid Ivan loobus Liivimaast.

1583. a. sõlmiti vaherahu Rootsiaga — temale loovutas Venemaa 3 linna.

Sõja tähtsus. Sõda lõppes Venemaale ebasoodsalt.

Venemaal ei õnnestunud kindlustada endale Baltimere rannikuid. Kuid sõja tähtsus on määratu suur. Ivan IV nägi õige tee Venemaa arenguks. Sõda, mida ta nii otsustavalt oli pidanud, vastas Vene riigi rahvuslikele huvidele. Ivan IV püüdis anda Venemaale väljapääsu Baltimerele. „Seal on see põhjus, miks Peeter oli temast nii vaimustatud“ (Marx). Mis ei õnnestunud Ivan IV, seda tegi Peeter I.

Näitlikustamine. Joonistada sõjategevuse skeem. Õpetajale materjaliks: Pankratova, NSV Liidu ajalugu I, lk. 181—183.

Neljanda viisaastaku seaduse rakendamise võimalusi kooli õppe- ja kasvatustöös, eriti matemaatika tundides.

A. VERGO ja A. RÕÕM.

Laps saab töötava ühiskonna liikmeks, järelikult tema tähtsus selles ühiskonnas, tema kui kodaniku väärtus sõltub eranditult sellest, kui võrd ta suudab osa võtta ühiskondlikust tööst, kui võrd on ta ette valmistatud selleks tööks (Makarenko).

Meil on laiaulatuslikult alustatud neljanda stalinliku viisaastaku seaduse tundmaõppimist. See on meie peamine töö ja jääb selleks pikemaks ajaks, kuni seaduse täitmiseni.

Mis on neljanda viisaastaku seadus? See on NSV Liidu vabariikide ja rahvaste elu ja töö eelseisvail viiel aastal, ainus tee sotsialismi ülesehitustööks — seega reaalsus paljumiljonilistele nõukogude töötajatele.

Propagandistide ja agitaatorite esimesel vabariiklikul nõupidamisel väitis sm. Päll, et suureks puuduseks viisaastaku seaduse populariseerimisel rahva hulgas on see asjaolu, et intelligents, eeskätt maa-koolide õpetajad, on seni nõrgasti lülitunud sellesse töösse. Aga intelligents peab juba oma seisukohalt sotsialistlikus riigis olema selle töö esirinnas. Mainime siinkohal, et kooli õppe- ja kasvatustöös pole see leidnud vajalist kajastamist.

Kooli õppe- ja kasvatustöös vastavalt õpilaste arenemisastmele, erialale ja huvidele, tuleb meil näidata, missugust osa etendab Nõukogude Eesti IV viisaastakus NSV Liidus, mis ülesanne on meie maakonnal, linnal, vallal, käitisel. Iga administratiivne üksus omab kindla väljatöötatud plaani, mille täitmisest oleneb nõukogude rahvaste materiaalne ja kultuuriline elutaseme tõstmine; see on peamine ülesanne ja see sõltub meie tööstuse, põllumajanduse ja transpordi arendamisest. Siit omakorda leiame iga töötaja täpse, üksikasjalise ülesande eelseisvaks viisaastakuks vastaval erialal ja vastavalt huvidele. Iga üksiku töötaja igapäevase ülesande täitmisest oleneb kogu NSV Liidu rahva materiaalse ja kultuurilise elutaseme tõus.

IV viisaastaku seaduse tundmaõppimine ja töötamine selle järgi igapäevaste ülesannete täitmisel on nõukogude inimeste kasvatamine, kes mõtlevad, töötavad aktiivselt üldrahvalike ja riiklike ülesannete lahendamisel, lähtudes IV stalinliku viisaastaku seadusest.

Kogu õppe- ja kasvatustööd kõigis õppeainetes peab läbima pideva joonena eelseisva viisaastaku seadus, viisaastaku seaduse rakendamiseks ilmunud ja ilmuvate seaduste ja määruste selgitamine.

Ajaloo ja konstitutsiooni tundides selgitame, mis on nõukogude võim, mis on nõukogude ja kapitalistlik majandussüsteem; sõjalis-kehaliskasvatuse tundides selgitame teaduse ja tehnika tõusu tähtsust nõukogude riigi võimsuse alusena, lähtudes möödunud Suure Isamaasõja võidust, mis omakorda tõendas, et nõukogude võim on täiesti eluvõimeline ja kindel ühiskonna organiseerimise vorm.

Maateaduse ja loodusõpetuse tundides on väga palju võimalusi selgitada reaalseid aluseid viisaastaku seaduse täitmiseks.

Viisaastaku seadust tuleb selgitada rahvusvahelise olukorra taustal teadliku nõukogude inimesena täieliku veendumusega, seega veendes teisi, sest sõnad õpetavad — eeskujud kisuvad kaasa.

Tuleb näidata, kuidas sotsialistlik riik kohe pärast sõjategevuse lõppu asus normaalsele ülesehitustööle rahulikult, kuna kapitalistlik

majandussüsteem asub rahuaja tööle suurte vapustustega — töötajate arvu kohutava kasvuga, reaktsiooni tugevnemisega.

Näitena esitame elektrienergia ja põlevkivi tööstuse. Elektrienergia tootmise juurdekasv kodanlikus Eestis oli 21,3 milj. kWh aastas. Nõukogude Eestis aga 54,6 milj. kWh. Põlevkivi tootmise juurdekasv oli kodanlikus Eestis 0,23 miljonit tonni ja Nõukogude Eestis 1,5 miljonit tonni aastas.

Seaduse tundmaõppimisel ei ole mingit kasu formaalsel arvude esitamisel, vaid need tulevad anda võrdlusena konkreetse näitajaga pildi, diagrammi ja skeemi kujul.

Õieti on siin teinud ajakirjad „Pioneer“ ja „Säde“, ajalehed „Õhtuleht“, „Rahva Häääl“, „Noorte Häääl“ ja teised, kui nad annavad arvude asemel konkreetseid kujutusi, diagramme, graafikuid. Esitame ajakirjast „Pioneer“ vastavat konkreetset materjali.

Kui puuvillriidest, mida valmistavad Nõukogude Liidu vabrikud 1950. aastal, õmmelda lint, siis võib selle värvilise vöö tõmmata 117 korda ümber maakera.

Mis on kilovatt-tund? Umbes ühe mehe kolme tööpäeva energia. Elektrienergia hulk, mida annab Nõukogude Liit 1950. aastal, sooritab töö, milleks kulub miljonil tugeval mehel 820 aastat!

Toodetava kivisöe hulga vedu 1950. aastal vajab 12 rongi, mis ulatuvad Moskvast Vladivostokki. Autode arv 500 000 tähendab, et iga minut annab jooksvalt lindilt ühe auto.

Niiviisi tutvustame meiegi viisaastaku seadust.

Esitame alljärgnevalt ülesandeid matemaatika tundideks õppeaastate kaupa. Sääraseid ülesandeid tuleb õpetajail ise koostada, kasutades mitmesuguseid andmeid õppeainete alalt, silmas pidades eriti ajalehtede ja ajakirjade andmestikku. Tuleb aga arvestada ülesandeid, mis oleksid jõu ja huvikohased antud klassile, haaraksid õppekava mitmesuguste õppeainete osi ja sisaldaksid ainet viisaastaku seaduse mitmesugustelt aladelt.

Ülesandeid III klassile.

a) Ühetehtelisi:

1. 1940. a. oli NSV Liidu kõigis lastesõimedes kokku 859 000 last. 1950. aastaks suureneb laste arv 392 000 võrra. Mitu last mahutavad lastesõimed 1950. a.?
2. 1940. a. oli Nõukogude Liidus 28 000 kino. 1950. a. on meil 46 700 kino. Mitu kino ehitatakse viisaastaku jooksul juurde?
3. Eesti NSV-s külvatakse 1950. a. teravilja alla 386 000 ha, aedvilja, kartulite alla 102 000 ha, põldheina ja loomatoidu juurikaid 263 000 ha ning lina, suhkrupeedi ja tubaka alla 25 000 ha. Kui suur on 1950. a. ENSV üldine külvipind?
4. 1945. a. maksti Eesti NSV tööliste ja teenistujatele palkadeks kokku 900 miljonit rubla, 1950. a. aga makstakse neile 2 miljardit rubla. Mitme rubla võrra suureneb viisaastaku lõpuks tööliste ja teenistujate üldine palgasumma?

5. 1945. a. valmistati Eesti NSV paberivabrikutes 5834 t paberit. 1950. aastaks suureneb paberitoodang meil 6 korda. Mitu tonni paberit valmistatakse Eestis viisaastaku lõpul?
6. Eesti NSV vabrikud toodavad plaanikohaselt 1950. a. 121 400 000 m puuvillast riiet. Mitu kilomeetrit on nii suure riidekanga pikkus? Mitu korda saaks tõmmata selle kanga Tallinnast Moskvan? Tallinn—Moskva 870 km lennuliinilt.
b) Kahe- ja enamtehtelisi:
7. Viisaastaku plaanis on ette nähtud Leedu NSV-le majanduse ülesehitamiseks 1 500 000 000 rubla, Läti NSV-le 2 000 000 000 rubla, Eesti NSV-le 3 500 000 000 rubla. Võrrelda Eesti NSV-le määratud summat sellega, mis on ette nähtud Nõukogude Lätile ja Leedule.
8. 1945. a. õppis ENSV maa- ja linnakoolides kokku 115 000 õpilast. 1950. a. peab õpilaste arv linnakoolides ulatuma 61 300 õpilase ni, maakoolides 74 700 õpilase ni. Mitme õpilase võrra suureneb õpilaste üldarv 1950. aastaks?
9. Viisaastaku kestel ehitatakse Kehra paberitehas, mis hakkab tootma aastas 10 000 t paberit. Samal ajal taastatakse Tallinnas V. Kingissepa nimelises tehases 2 paberimasinat, nii et tehas toodab kokku 35 t paberit öö-päevas. Kumb tehas toodab aastas rohkem paberit ja kui palju rohkem, kui arvestada aastas 300 tööpäeva?
10. III kl. õpilane Lembit Laane kuulis, kui isa luges lehest, et Eesti NSV-s valmistatakse 1950. a. 6000 t kondiitrisaadusi (küpsiseid, kompvekke). „Oh, seda on nii vähe,“ hüüdis Lembit, „iga õpilane peaks kuus vähemalt 1 kg neid „magusaid saadusi“ saama.“ Isa vastas: „Eestis on 1950. a. 136 000 õpilast. Ma arvan, et iga õpilane võib neid 3 kg kuus saada ja siis jääb ka veel meile vanadele ja väiksematele lastele midagi üle.“ Lembit ei uskunud ja hakkas arvutama ning leidis lõpuks, et isal oli õigus. Kontrollime Lembitu arvestust ja leiame, mitu tonni jääks üle, kui iga õpilane saaks 3 kg kondiitrisaadusi kuus.

IV klassile.

1. Eesti NSV vabrikud tootsid 1945. a. 123 000 m siidriiet. Viisaastaku kestel peab toodang kasvama 6,5-kordseks. Mitme meetri võrra toodetakse 1950. a. siidriiet rohkem kui 1945. a.?
2. Eesti NSV-s külvatakse 1950. a. teravilja 585 000 hektaarile. Mitu 39-vagunilist rongi kuluks ära selle saagi edasitoimetamiseks raudteel, kui keskmine saak hektaarilt on 12 tsentnerit ja igasse vagunisse laadida 18 tonni vilja?
3. 1950. a. toodetakse Ukrainas 1 637 000 t suhkrut, Vene NFSV-s 463 000 t, Kirgiisi NSV-s 75 000 t, Kazahhi NSV-s 71 000 t ja Uzbeki NSV-s 55 000 t. Leida täpsusega kuni 0,1, mitu korda toodab Ukraina rohkem suhkrut, kui kõik teised eelpool loetletud liiduvabariigid kokku?
4. Viisaastaku jooksul suureneb vedurite arv N. Liidu raudteedel 6720 veduri võrra, millest osa on auru-, osa elektrivedurid. Auruvedureid valmistatakse 5610 võrra rohkem kui elektrivedureid. Mitu auru- ja mitu elektrivedurit toodetakse viisaastaku jooksul?
5. Eesti NSV ja Moldaavia NSV kalurid püüavad kokku 1950. a. plaanikohaselt

22 500 t kala, kusjuures Eesti NSV kalurite toodang on 14 korda suurem kui Moldavia kalurite oma. Mitu tonni kalu püüavad kummagi liiduvabariigi kalurid 1950. a.?

6. Koolimajal, kus õpib Ulo, on 25 akent, mille mõõted on 1,6 m ja 1 m. 1950. a. annavad Eesti NSV klaasitehased 1 400 000 m² klaasi. Mitmele niisugusele koolimajale jätkuks sellest klaasist täielikuks klaasimiseks (ka topeltakendele), kui arvestada, et klaasitahvlite lõikamisel läheb $\frac{1}{10}$ kogu klaasist jäägiks?
7. Enne sõda valmistati N. Liidu tehastes 133 360 autot aastas. See arv on ainult $\frac{4}{15}$ sellest autode arvust, mis N. Liidu tehased peavad andma 1950. a. Mitu autot valmistab 1950. a.?
8. Viie aasta plaan näeb ette, et Eesti NSV-s 1950. a. külvatakse lina 23 000 hektaarile, ning linakiu kogusaak peab tõusma 87 400 tsentnerini. Mitme tsentneri võrra on linasaak 1 hektaarilt 1950. a. suurem kui 1941. aastal, teades, et siis saadi hektaarilt 2,9 tsentnerit?
9. 1950. a. loodetakse Eestis koguda 102 000 hektaarilt 1 377 000 tonni kartuleid. Mitu tsentnerit kartuleid sai uusmaasaaja Männik oma 0,8 ha suuruselt põllult, kui ta arvutades leidis, et ta keskmine saak hektaarilt oli 10 tsentneri võrra suurem kui loodetav üle-eestiline keskmine saak 1950. a.?
10. Viie aasta plaan näeb ette, et ENSV sovhoosides peab olema 1950. a. 10 300 veist ja keskmine piimaand 1 lehma kohta peab tõusma 2950 liitrile aastas. Kui veiste üldarvust $\frac{3}{4}$ on lüpsilehmad, mitu tonni võid saaks siis nende piimast? 1 kg või saamiseks kulub keskmiselt 25 liitrit piima.

V klassile.

1. 1937. a. oli N. Liidus 85 000 km raudteid. Neljanda viisaastaku jooksul ehitatakse juurde 7230 km uusi raudteid. Mitme % võrra (täpselt kuni 0,1) suureneb raudteede üldpikkus 1950. aastaks?
2. Tallinna tramm suutis enne sõda vedada aastas 14 miljonit sõitjat. Viisaastaku lõpuks peab tramm veovõime suurenema 150% võrra. Mitu sõitjat suudab tramm siis aastas vedada?
3. Villase riide tootmine ENSV-s suureneb viisaastaku lõpuks 86% võrra, võrreldes 1945. aasta toodanguga. Mitu meetrit villast riiet valmistavad ENSV vabrikud 1950. aastal, kui toodang suureneb viisaastaku lõpuks 404 544 m võrra?
4. 1950. a. peavad Eesti NSV meiereid välja laskma 9000 t võid, s. o. 350% enam kui 1945. a. Mitu tonni võid valmistati Eestis 1945. a.?
5. 1950. a. toodetakse Eestis 8,4 milj. tonni põlevkivi. Eeldame, et $\frac{1}{3}$ sellest kogusest läheb tehaste ja vedurite kütteks, ülejäänud kogus aga õli- ja gaasitehastele, kus põlevkivist utmisel saadakse toorõli ning viimasest destilleerimisel bensiini. Mitu tonni bensiini saaksime selle eelduse kohaselt 1950. a. põlevkivist, kui teame, et põlevkivi sisaldab kaalu järgi keskmiselt 19% toorõli ning toorõli omakorda sisaldab keskmiselt 14% bensiini?
6. Eesti NSV paberivabrikud toodavad 1950. a. 35 000 t paberit. Kui ainult 2,5% sellest paberist tarvitada koolivihkude valmistamiseks, mitmele õpilasele jätkuks

- siis neist vihkudest, arvestades, et iga õpilane vajab aastas vähemalt 25 vihku? Uks vihk kaalub 50 g.
7. Neljanda viisaastaku kestel rajatakse Gruusia NSV-s 3000 ha uusi apelsini-istandikke. Kujutledes seda maa-ala üheainsa suure ristküliku-kujulise apelsiniaiana, mille laius 5 km, leida selle aia pikkus.
  8. N. Liidus toodetakse 1950. a. kavakohaselt 275 000 t võid, sellest Eesti NSV-s 9000 t. Leida sajandikkude täpsusega, mitu % moodustab Eesti võitoodang kogu N. Liidu võitoodangust.
  9. Viisaastaku plaaniga on suhkru üldtoodang N. Liidus kindlaks määratud 2 400 000 tonnile 1950. a. Teades, et NSVL elanike arv on 193 miljonit, Eesti NSV elanike arv umbes 1 miljon, arvutada, mitu 20-tonnist kaubavagunit on tarvis, et kohale toimetada Eesti NSV elanike aastane suhkrutarvidus, tingimusel, et kogu suhkrutoodang jaotatakse võrdselt kõigi NSV Liidu elanike vahel.
  10. Kui pikk oleks vagunite rida, mis mahutaks endasse kogu NSVL 1950. a. kivi-õetoodangu 250 milj. tonni, kui iga vagun mahutab 50 tonni ja vaguni pikkus on 10 m?

Võrrandite käsitlemine VI–VII klassis.

M. SALUM.

1. Sissejuhatus.

Tehnikumide ja seminaride juures korraldatavate iga-aastaste vastuvõtueksamite tulemused näitavad, et 7. klassi lõpetajate teadmiste ja oskuste tase matemaatikas kaugelgi ei küüni meil maksvate õppekavade nõueteni. Kui teadmised geomeetrias ulatuvad kava miinimumini, siis esineb aga suur puudujääk aritmeetika ja algebra osas. Suur protsent 7. klassi lõpetajaist ei oska käsitada lihtmurdusid ja paljudel puuduvad algelised teadmised algebras, või on need omandatud võõriti, mis on veelgi halvem.

Käesolev kirjutus tahaks olla abiks õpetajaile, kellel puuduvad töökogemused ainekäsitlemisel, samuti ka tarvilikud käsiraamatud.

2. Võrrandite osatähtsus matemaatikas.

Kooli kursuses käsitlevate teemade osatähtsus sõltub esiteks tundide arvust, mis on määratud üksikute teemade äraõppimiseks, teiseks sellest, milline kaal sellele teemale on antud õppekava seletuskirjas.

Mittetäieliku keskkooli kahe viimase klassi matemaatika õppekavas on üle 40-ne tunni pühendatud ainuüksi esimese astme võrrandite õppimisele ja peaaegu samapalju aega aritmeetika kursuse süvendamisele.

Seletuskirjas aga öeldakse: „Algebra kursusesse tuleb põimida võimalikult palju aritmeetikat, et õpilastel ei tunduks algebra aritmeetikast sõltumatu distsipliinina, vaid aritmeetika kõrgema vormina.“ Samas loeme edasi: „Täht otsitava tähisena viib õpilase esmakordselt algebra ühe põhiteema — võrrandi — juurde. Aritmeetikast omandataksegi seega võrrandi koostamise algoskused. Võrrandi lahendamine rajatagu aga aritmeetikas tuttavatele tehete omadusile.“

Seega ei ole VI—VII klassi kursuses võrrandid mingiks eriteemaks, vaid neid tuleb käsitleda juba alates kursuse algusest. Edasi loeme: „Võrrandite osaga ühenduses kasutatagu ära ka aritmeetika kursuse kordamiseks ettenähtud tundide ülejääk.“

Nii näeme, et õppekavas, õpikus ja koolipraktikas on võrranditele osutatud suurt tähelepanu. Võrrandid on kooli kursuses selleks osaks, mis esitab algebrat kui teadust. Kogu muu materjal algebras (avaldiste teisendamine, arvu mõiste laiendamine jne.) peab kontsentreeruma selle peateema ümber.

Veel enam. Kogu muu materjali mahutamine peab olema suunatud peateema nõuetest (algebraliste avaldiste teisendamise oskuse tarvilikkus võrrandite lahendamisel, negatiivsete arvude tarvilikkus võrrandi $x + a = b$ käsitlemisel, irratsionaal- ja imaginaararvude mõiste ruutvõrrandi lahendamisel jne.). Ka meetoodilisest seisukohast on see tarvilik, kuna algebraliste avaldiste teisendamine ilma rakenduseta tundub õpilastele mitte ainult igavana, vaid ka mõttetuna. Sidudes seda võrrandiga leiavad harjutused loomuliku rakenduse, mis tagab ka õpilastele rahuldustunde. Ja lõpuks: võrrandite koostamine on ikka ja alati õpilastele raskeimaks osaks olnud algebra õppimisel. Võrrandid algebra muu kursusega sidudes võidame ka selle raskuse.

3. Aine jaotus.

Aine jaotusel tuleb meil kokkuvõtlikult üles seada järgmised nõuded:

1) Võrranditega tutvumine algebras algab koos kava esimese punktiga: Täht arvu tähisena. Siit algab võrrandite lahendamine ja kestab kogu VI ja VII klassi kursuse ulatuses.

2) Paralleelselt võrrandite lahendamisega tuleb kohe rakendada võrrandite koostamist.

3) VI klassi ulatuses võrrandite teoreetilist käsitlust veel ei esine.

4) Ulesannete tüüp, mida käsitleme VI klassis, on määratud arvutusmeetodiga — kahe antud komponendi kaudu leida kolmas komponent. Seega ülesanded pärast sarnaste liikmete koondamist tohivad omada vaid 3 liiget, milledest üks sisaldab otsitava:

$$ax + b = c \dots (1).$$

Sellest järgneb, et ei tohi kasutada võrrandeid kujul

$$ax + b = cx + d \dots (2) \text{ ega ka}$$

$ax + b = cx$, kuigi viimases esineb ka ainult 3 liiget.

5) Koos hulkliikmete liitmise ja lahutamisega on õpilased juba võimalised lahendama võrrandeid kujul

$$ax + b + cx + d = e \text{ ja } (ax + b) - cx + d = 0$$

ja hulkliikmete korrutamisoskusega lisandub kuju $(ax + b)(cx + d) - acx^2 = e$ jne.

Seega on kogu VI klassi materjal jaotatud.

4. Aritmeetika kursuse kordamine.

1) Kogu algebra kursus VI klassis, ka see osa, mis käsitleb võrrandeid, peab olema tihedas seoses aritmeetikaga; s. t. ühelt poolt õpilaste teadmisi ja oskusi aritmeetikas tuleb kasutada algebraliste avaldiste teisendamise seaduste väljatoomisel, samuti arvutuskontrolli tegemisel. Teiselt poolt — algebra kursuses peab olema ette nähtud aritmeetika kursuse kordamine ja süvendamine, aritmeetilise arvutuse ja ülesannete lahendamise oskuse arendamine.

Võrrandite lahendamise osas see side teostub järgmiselt:

a) Kõik arvutusseadused ja võrrandite koostamine ja lahendamise võtted peavad tuginema neile teoreetilistele seisukohtadele, mis õpilased omandasid aritmeetika tundides: liidetavate vahetuvuse (kommutatiivsuse), summa liitmise (assotsiatiivsuse) seadused liitmisel ja tegurite vahetavuse (kommutatiivsuse), korrutise korrutamise (assotsiatiivsuse) ja summa korrutamise (distsibrutiivsuse) seadusele; komponentide omavahelisele seosele, proportsioonide teooriale jne. Õpilane peab teadlik olema, et andes võrrandile $7x + 8 + 19x = 60$

kuju

$$8 + 26x = 60,$$

ta tegelikult tarvitab kommutatiivsuse ja assotsiatiivsuse seadust, ja arvutades edasi

$$26x = 52; x = 2$$

ta kasutab talle tuntud komponentide vahelisi seoseid liitmisel ja korrutamisel. Muidugi pole oluline ja oleks koguni otstarbetu iga võrrandi lahendamisel fikseerida iga üksikut sammu. Kuid selle osa õppimise algul tuleb sellele siiski sedavõrd tähelepanu osutada, et õpilased oleksid teadlikud võrrandite lahendamise iga võtte iseloomust ja seaduspärasusest.

b) Ülesannete valikul võrrandite koostamiseks tuleb arvestada õpilaste võimeid ja oskusi aritmeetiliste ülesannete lahendamise alal ja määrata selle järgi nii ülesande tüüp kui ka raskus.

c) Kogu VI klassi kursuse ulatuses lahendatakse aritmeetilisi ülesandeid täheliste andmetega. Ülesanded tuleb valida nii, et nad ühtaegu

sisaldaksid materjali avaldiste teisendamiseks; kui ka ettevalmistavat materjali ülesannete lahendamiseks võrrandite abil.

d) Ülesannete andmed peab valima nii, et nad peastarvutusel võimaldaksid kasutada peastarvutuse lihtsustamise võtteid, kirjalikul arvutusel esitaksid olukordi, mis õpilastele erilist raskust sünnitavad. Näiteks: $x : 9 = 25$ annab peastarvutusele võimaluse korrutada 9-ga. Võrrand $23x = 46069$ harjutab õpilasi jagama juhul, kui jagatises esineb nulle.

2) Materjal ülesanneteks peab olema valitud nii, et ta on seoses selle osaga algebra kursusest, mida antud hetkel õpetatakse. Korraldades niiviisi töömaterjali tundub võrrandite mahutamise VI klassi kursusesse loomulikuna ja selleks ei ole tarvis eraldada erilist tundide arvu, välja arvatud 2—3 tundi kursuse algul.

3) On õpetajaid, kes praegugi treenivad õpilasi enne võrrandite lahendamisel ja siis alles lähevad üle võrrandite koostamisele, kartes koormata õpilasi kahe raskusega ühtaegu, — märkamata, et sellega raskuse vähendamise asemel nad seda ise vaid suurendavad.

4) Õpilastele pakutava materjali uudus, eriti võrrandite lahendamise osas, nõuab iga sammu hoolsat läbimõtlemist, jälgides metoodika põhinõudeid.

Niisugusteks põhinõueteks on:

- a) range järjekindlus raskuste juurdetoomisel (juurdekasvul);
- b) jälgida põhimõtet, et igas uut tüüpi harjutuses esineksid ka juba varem tuntud elemendid.

Kuidas täita need nõuded, seda näitab allpool järgnev näidete materjal.

5. Materjali valik üksikteemadele.

Tähelised avaldised.

Selles sissejuhatavas osas õpilane esmakordselt tutvub tähelise sümboolikaga.

Oskus opereerida arvudega, väljendatud tähtedes, omab suure tähtsuse kogu järgneva kursuse omandamises. Suurt abi selles osas pakuvad aritmeetika ülesanded, mida me lahendame siin täheliste andmetega. Õpetaja ise võib koostada hulgaliselt sarnaseid ülesandeid.

Kuju $ab; \frac{a}{b}$

1. Töölise tunnitasu on 8 rubla. Kui palju ta teenib 5 tunniga? 8 tunniga? k tunniga?
2. Uhel riivilil on m raamatut, teisel 3 korda rohkem. Mitu raamatut on teisel riivilil? ($m = 5; 7$).
3. Tööline töötas 3 päeva. Kui palju ta teenis päevas, kui ta kogu selle aja eest sai 72 rbl. (90 rbl.; 150 rbl.)?
4. Antud on arv p . Kirjutada 7 korda suurem arv!

5. Antud on arv p . Kirjutada 2 korda väiksem arv! Kas arv on täisarv või muud? Katsuda ($p = 4, 5, 13$).

6. Ristküliku pikkus on 7 cm, laius a cm. Kui suur on ristküliku pindala?

7. Kui uue arvu jagame 6-ga, saame jagatises 3. Kui suur on arv?

8. 8 pliatsit maksab b kop. Kui palju maksab iga pliats?

9. 120 rbl. eest osteti k meetrit riidet. Kui palju maksab 1 m riidet?

10. Tööline valmistab päevas 15 üksikosa, saades iga üksikosa eest 2 rbl. Kui palju tennis ta x päevas?

Avaldis $a + b$

11. Kirjutada m ja 5 summa (vahe).

12. Uhes klassis on p õpilast, teises 4 õpilast enam. Mitu õpilast on ühtekokku?

13. Klassis on b pinki, kui igasse pinki asetada 3 õpilast, siis 2 õpilast jääb kohata. Mitu õpilast on klassis?

Avaldis $\frac{a+b}{c+d}$

14. Õpilasel on a kopikat. 30 kopika eest ostab ta pliatsi, ülejäänud raha eest vihke, makstes 20 kop. tükist. Mitu vihku ta sai? ($a = 90$ kop.; 60 kop.)?

15. Antud on murd, mille lugeja on võrdne x -ga, nimetaja on 4-ja võrra suurem lugejast. Missuguse murru me saame, kui murru lugejat ja nimetajat suurendame 5-e võrra?

16. Uks arvudest võrdub x -ga, teine arv on 18 võrra suurem. Milline on suurema arvu suhe vähemasse? ($x = 6, 9, 12, 20$)?

17. Rong sõidab a tunnis 200 km. Mitu kilomeetrit sõidab sama rong b tunni jooksul?

18. Segati 5 kg teed hinnaga a rubla kg 8 kg teega, mille hind 6 rbl. kg. Kui palju maksab kilogramm segu?

19. Raudteejaamast väljub kaubarong, kiirusega $a \frac{\text{km}}{\text{t}}$. 7 tundi hiljem väljub samast jaamast samas suunas reisijate rong, liikudes keskmiselt $b \frac{\text{km}}{\text{t}}$. Mitme tunni pärast jõuab reisijaterong kaubarongile järele?

20. Kui iga päev tarvitada kütteks a kg turvast, jätkub kütet m päevaks. Mitmeks päevaks jätkub siis kütet, kui päevanormi vähendada d kg võrra?

21. Toa põranda pikkus ja laius võrdub k meetriga. Kui suur on põranda pind?

22. Brigaadis oli a töelist. Brigaad töötas a päeva, igas päevas a tundi. Igale töölisele maksti tunnis 3 rbl. Kui suur oli kogu brigaadi töötasu?

23. Täisnurkse maatüki laius on a meetrit, pikkus 3 korda suurem laiusest. Kui suur on selle maatüki pindala?

24. Täisnurkse maatüki pikkus on x meetrit, laius $\frac{2}{3}$ pikkusest. Kui palju seemet kulub selle maatüki külvamiseks, kui 100 m² kulub $3\frac{1}{2}$ kg?

Kõik esitatud ülesanded on kõlblikud hiljem ülesannetena võrrandite koostamiseks. See asjaolu suurendabki selle ettevalmistava materjali meetodilist tähtsust.

Ülesandeid, milles esineksid negatiivsed arvud, mis omaksid seal reaalse tähenduse, tuleb koostada võrdlevalt vähem ja ka nende konstruktsioon peaks olema samuti lihtne.

6. Võrrandid.

Kui me õppekava kohaselt võrrandini jõuame, on õpilased sisuliselt sellega juba tuttavad. Selles astmes defineerime võrrandit kui võrdust, milles üks liige on otsitud, ja võrrandi lahendust — otsitava liikme leidmisena.

A. Alata tuleb meil võrranditega kujul:

1. Tundmatu arvuga x liideti 19 ja saadi 57. Kui suur oli x ?
2. 573-ga liideti tundmatu arv a ja saadi 612. Kui suur oli a ?

Koostada tuleb need võrrandid nii, et esitatud oleks kõik neli aritmeetilist tehet. Näeme, et need „ülesanded“ on näited; diktaat (üks pluss 19 võrdub 57) erineb ainult sõnastusega sellest. Seda tulebki selgitada õpilastele. On tarvis jõuda nii kaugele, et sel ajal kui õpetaja loeb ette ülesande sõnastuse, õpilased kirjutavad selle „tingimused“, õigemini teksti, võrrandi kujul. Näiteks: Tundmatule arvule x (õpilane kirjutab x) liideti (õp. kirj. $x +$) üheksateist (kirjutatud on $x + 19$) ja saadi ($x + 19 =$) viiskümmend kaks ($x + 19 = 52$). Selle järele ülesanne lahendatakse kas suuliselt või kirjalikult, olenedes andmetest.

B. Järgmised ülesanded erinevad eelmistest ainult ühe nüansi poolest:

1. Tundmatu arvuga liideti 152 ja saadi 180.
Kui suur oli tundmatu?
2. Arv 25 korrutati tundmatu arvuga, ja saadi 5025. Kui suur oli kordaja?

Vahe seisab vaid selles, et lahendajal tuleb ise tundmatu arv märkida mingi tähega.

C. Seejärel toome jällegi uue erinevuse:

1. Missuguse arvuga tuleb liita 27, et saada 92?
2. Missuguse arvuga on tarvis jagada 920, et saada 46?

Siin on tarvilik juba arutleda, milline komponent on otsitav, siis märkida seda tähega ja koostada võrrand.

D. Ja lõpuks võrrandid nende täielikul kujul:

1. Laoplatsil olid küttepuid. Kui sealt oli ära veetud 543 m^3 , jäi järele veel 3497 m^3 . Kui palju puid oli algul laoplatsil?
2. Koolile oli määratud 1600 vihku. Pärast õpilastele jagamist jäi järele 40 vihku. Mitu vihku jagati välja?
3. 17-nesse sõiduvagunisse oli mahutatud 884 sõitjat. Mitu sõitjat oli keskmiselt igas vagunis?

Järgnevad ülesanded peavad olema vaid seni esitatud elementaarse te ülesannete järkjärguline ja plaanikindel (raskemaks) muutmine. Õppekavas ettenähtud kolmest tunnist esimesel lahendatakse A tüüpi

ülesanded, teisel tunnil B ja C tüüpi ülesanded ja kolmandal tunnil võrrand üldistatud kujul (D).

Järgmise põhiteema, laiendatud arvuvalla käsitlemisel tuleks süvendada võrrandite koostamise ja lahendamise oskust, tarvitades ülesannete andmeid laiendatud arvuvallast. Ka avaldise numbrilise väärtuse leidmist tuleks vastavalt arvu mõiste laiendamisele siin korrata.

Ülesannete valikul peaks mõned ülesanded valima nii, et nende vastused oleksid negatiivsed. See annaks põhjuse analüüsimiseks, millal negatiivne vastus omab mõtte, ja millal näitab see ülesande mõttetust.

Näiteks: 1. Milline arv tuleb liita 21-ga, et summa kolmekordne oleks 48?

$3(21 + x) = 48$; $x = -5$. Lahendil on mõte.

2. Õpilasel olid mõned vihud. Pärast seda, kui ta 10 vihku juurde ostis, oli tal ühtekokku 7 vihku. (Lahendil ei ole mõtet. Ülesanne on oma andmetelt vale.)

Järgnevalt oleks tarvilik käsitleda veel näiteid võrrandite rakendamisest hulkliikmete korrutamisel, jagamisel jne.

Et aga algebra ülesannete kogudes just seda tüüpi ülesandeid rohkesti leidub, jätan lugeja hooleks neid ainult nõuetele vastavalt rühmitada.

Kui õpetaja lahendab koos õpilastega küllaldase hulga ülesandeid võrrandite koostamiseks, olgugi need ka lihtsamad oma konstruktsioonilt, annab seegi tulemusi. Omandatud oskused on aga aluspinnaks tööle vanemates klassides.

Kirjandust:

A. H. Барсуков. Уравнения в шестом классе средней школы. 1943.

Kirjandust abiks õpetajale ta enesetäiendamisel.

JOH. KAIS.

88. A. Gratševa. Nõukogude naine on Nõukogude Liidu täisõiguslik kodanik. 1946, 64 lk. Hind 2 rbl.

89. H. V. Popova. Nõukogude naine ja NSVL Ülemnõukogu valimised. 1946, 24 lk. Hind 60 kop.

90. M. Jõeäär. Ainult nõukogude võim tegi eesti naisest täieõigusliku kodaniku. (EB 1946, nr. 4.)

91. O. Lauristin. Sotsiaalkindlustusest NSV Liidus ja Eesti NSV-s. (Abiks agit. 1945, nr. 34.)

92. Kodumaa kaitsmine on NSV Liidu iga kodaniku kohus. (Abiks agit. 1945, nr. 1.)

93. A. Spektorov. Valvus — sõja raudne seadus. 1945, 34 lk. Hind 80 kop.

94. Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kõrgemate riigivõimu- ja riigivalitsemise organite skeemid. (Abiks agit. 1945, nr. 31.)

94-a. NSVL riigivalitsemise organid. 1945. Hind 2 rbl.

95. NSVL ja ENSV riigivalitsemise organid. (Abiks agit. 1945, nr. 3.)

96. NSVL kõrgemate riigivõimuorganite skeem. 1945. Hind 2 rbl.

97. A. Sommerling. Parteitu töörahva kaasatõmbamine riigivalitsemisele. (Abiks agit. 1945, nr. 34.)
98. A. Aule. Vallanõukogude tähtsusest nõukogude võimu ürituste läbiviimisel maal. (EB 1946, nr. 3.)
99. Nõukogude riigi valimissüsteem on kõige demokraatlikum valimissüsteem maailmas. (Abiks agit. 1945, nr. 29.)
100. J. Vares. Nõukogude parlamendi saadik. (EB 1946, nr. 2.)
101. A. Korsen. NSVL Ulemnõukogu saadikukandidaatide ülesseadmise kord. (EB 1945, nr. 23/24.)
102. A. Gorkin. Nõukogude riigi valimisseadus. 1946, 24 lk. Hind 60 kop.
103. NSVL Ulemnõukogu valimiste määrustik. 1945, 32 lk. Hind 40 kop. (Ka Nõuk. Kool 1945, nr. 10.)
104. Hääletamise kord NSVL Ulemnõukogu valimistel (Abiks agit. 1946, nr. 6.)
105. NSVL Ulemnõukogu valimiste skeem. 1945. Hind 2 rbl.
106. A. Aule. Võrdlevaid jooni Nõukogude riigi ja kodanlike riikide valimisseadustest ja valimispraktikast. (EB 1946, nr. 20/22.)
107. J. Saata. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioonist. (EB 1945, lk. 586.)
108. Eesti NSV Konstitutsioonist. Sm. J. Lauristini kõnest Riigivolikogus 24. aug. 1940. a. (Abiks agit. 1945. a. nr. 18.)
109. Nõukogude võim on ainus seaduslik võim Eestis. Juhtkiri. (EB 1946, nr. 13.)
110. H. Sooman. NSVL Ulemnõukogu saadikute valimine Nõukogude Eestis 1941. a. (EB 1946, nr. 1.)
111. J. Nuut, prof. Nõukogude rahva jõuline usaldusavaldus stalinlikule poliitikale. („Nõukogude Kool“, 1946, nr. 3.)
112. Õppeplaan ja kirjandus NSVL Konstitutsiooni kohta. (Abiks agit. 1945, nr. 27.)
113. M. Prääts. Konstitutsioon õppeainena üldhariduslikes koolides. (Nõuk. Kool 1945, nr. 9.)
114. Mõningaid märkmeid konstitutsiooni õpetamise kohta. (Nõuk. Kool 1945, nr. 6.)

III. EESTI NSV RAJAMINE JA ULESEHITAMINE.

115. N. Karotamm. Vabanemisaasta. 1945, 181 lk.
116. N. Karotamm. Uut elu ehitades. 1946, 424 lk. Hind 12 rbl. Raamat sisaldab sm. Karotamme kõnesid ja kirjutusi a-il 1944—46. Sisukorra lähem ülevaade vt. „Nõukogude Kool“ 1946, nr. 9, lk. 571.
117. J. Vares. Nõukogude Eesti taassünd. 1945, 190 lk. Hind 6 rbl. 50 kop.
118. V. Kapp. Nõukogude Eesti loomine kui ajalooline etapp eesti rahva elus. (Abiks agit. 1946, nr. 26.)
119. Eesti NSV astumine Nõukogude Liitu ja selle tähtsus eesti rahvale. (Abiks agit. 1945, nr. 15.)
120. Eesti Riigivolikogu deklaratsioon. (Abiks agit. 1945, nr. 15.)
121. J. Sepp. Nõukogude riikluse areng Eestis. (EB 1946, nr. 13.)
122. Nõukogude Liit ja Eesti. (Abiks agit. 1945, nr. 8.)
123. Eesti ja vene haritlaskonna ajaloolisest koostööst, ENSV hariduse rahvakomissari sm. J. Nuudi kõne I eesti intelligentsi kongressil. (EB 1945, nr. 2.)
124. H. Allik. Nõukogude maareform Eestis. (Abiks agit. 1946, nr. 4.)
- 124-a. Eesti rahva kiri suurele juhile ja õpetajale seltsimees Stalinile. 1945, 26 lk. Hind 80 kop.
125. Eesti NSV intelligentsi esimene kongress. 1945, 103 lk. Hind 3 rbl. Peamiseks sisuks sm. N. Karotamme ja prof. J. Nuudi kõned, delegaatide sõnavõttud.
126. Eesti NSV esimene naiste kongress. 1945, 83 lk. Hind 2 rbl. 20 kop. Peamiseks sisuks on: Nõukogude naised võitluses oma isamaa au ja vabaduse eest. Eesti naine võitluses saksa okupantide vastu. Eesti naine oma sünnimaad taastamas. Maa-naiste ülesannetest.

127. **Eesti NSV esimene noorsoo kongress.** 1945, 60 lk. Hind 2 rbl. Peamiseks siuks: „Noorsoo poliitilisest kasvatamisest ja üleasnnetest ENSV majanduslikus ja kultuurilises elus“, ELKNU sekretär sm. B. Tolbasti ettekanne.

128. **A. Veimer. Eesti NSV majanduse probleeme.** 1945, 182 lk. Hind 6 rbl. 50 kop.
129. **A. Veimer. Eesti NSV järjekordsed majanduslikud ja poliitilised ülesanded.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 7/8.)

130. **Intelligentsi ülesanded majanduslikus ja kultuurilises ehitustöös Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis,** EK(b)P KK sekretär sm. Karotamme kõne I eesti intelligentsi kongressil. (EB 1945, nr. 2.)

131. **J. Nuut. Progressiivse teaduse ülesandeid Nõukogude Eestis.** (EB 1946, nr. 6.)

131-a. **N. Karotamme kõne Tallinna intelligentsi koosolekul 6. okt. 1946.** („Sirp ja Vasar“, nr. 42.)

IV. SUUR ISAMAASÕDA — VÕIT FAŠISMI ÜLE.

132. **J. Stalin. Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast.** 5. trükk. 1946, 168 lk. Hind 3 rbl.

133. **Seltsimees Stalini geniaalne raadiokõne 3. juulil 1941. a.** (Abiks agit. 1946, nr. 25.)

134. **Seltsimees Stalin — nõukogude rahva suur juht ja võitude organiseerija.** (EB 1945, lk. 129.)

135. **F. Kalošin. Teise Maailmasõja tekkimisest ja iseloomust.** (EB 1946 nr. 6.)

136. **J. Saat. Stalingradi lahing.** (Abiks agit. 1946, nr. 6.)

137. **N. Massolov. Nõukogude riigi võimas laevastik.** (EB 1946 nr. 14/15.)

138. **Võimsa Nõukogude riigi võimas laevastik.** (Abiks agit. 1946, nr. 28.)

139. **Punalipuline Balti Laevastik Suures Isamaasõjas.** 1945, 59 lk.

140. **A. S. Puhhov, major. Balti laevastiku meremeeste kangelaslik võitlus Tallinna pärast.** 1946, 16. lk. Hind 50 kop.

141. **Balti lendurid võitluses Nõukogude Baltikumi vabastamise eest.** (Abiks agit. 1945, nr. 18.)

142. **H. Sooman. Nõukogude naine võitluses saksa rööv vallutajate vastu.** (EB 1945, lk. 202.)

143. **P. Izmestjev. Eesti rahva pojad võitluses nõukogude kodumaa eest.** 1946, 72 lk. Hind 2 rbl. 50 kop.

144. **Eesti Tallinna Laskurkorpuse võitlustee.** Lehekülgi Punaarmee Eesti Rahvuskorpuse ajaloo 1945, 98 lk. Hind 5 rbl.

145. **I. Kurtšavov. Eesti kaardivägi 1946,** 48 lk. Hind 2 rbl.

146. **Eesti Tallinna Kaardiväe Laskurkorpuse võitlustee 1945,** 248 lk. Hind 15 rbl.

147. **L. Aisenstadt. Eesti rahva liit vene vennasrahvaga Suures Isamaasõjas.** (Abiks agit. 1945, nr. 24.)

148. **V. Külaots, polkovnik. Eesti NSV vabastamise lõplahinguid.** (EB 1946, nr. 20/21.)

149. **I. Kurtšavov. Nõukogude Eesti vabastamine.** 1945, 105 lk. Hind 6 rbl.

150. **Meie rahva suur võit saksa imperialismi üle.**

Materjale loenguteks, ettekanneteks, vestlusteks ja poliitõppusteks. I—III, 1945, 1946.

I: Lenini-Stalini partei — meie võidu innustaja ja organiseerija.

II: Lenini-Stalini partei viis meie rahva võidule Saksamaa üle. Seltsimees Stalin — Punaarmee suurte võitude innustaja ja organiseerija saksa fašistlike rööv vallutajate üle.

III: Nõukogude rahva suur teene inimkonna ajaloos. Slaavlaste ja sakslaste võitluse ajaloost. Slaavi rahvad. Nõukogude Liit — rahvaste vabaduse ja rahvastevahelise rahu võimas kants.

151. **M. Jovtšuk. Hitlerliku Saksamaa moraalsest ja poliitilisest lüüasaamisest sõjas.** (EB 1945, lk. 34.)

152. B. Veimer. Saksa okupantide ja nende käsilaste kuriteod Eestis. (Abiks agit. 1946, nr. 4.)
153. Kolme liitlasriigi — Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suur-Britannia juhtide konverents Krimmis. (EB 1945, lk. 113.)
154. Kolme riigi Berliini konverents 17. juulist — 2. augustini 1945. a. 1946, 48 lk. Hind 80 kop.
155. Uhinunud rahvaste organisatsiooni põhikiri ja rahvusvahelise kohtu statuut. 1946, 66 lk. Hind 1 rbl. 50 kop.

V. SOTSIALISTLIK ULESEHITUSTOO. NELJAS STALINLIK VIISAASTAK.

156. N. A. Voznessenski. NSVL rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaan 1946—1950. 1946, 28 lk. Hind 50 kp. (Ka Nõuk. Kool 1946, nr. 4.)
157. Seadus NSVL rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaanist 1946—1950. (EB 1946, nr. 7/8; eri brošüürina 1946, 64 lk. Hind 1 rbl. 20 kop.)
158. NSV Liidu peamine majanduslik ülesanne. (Abiks agit. 1946, nr. 24.)
159. O. Sepre. Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaan 1946.—1950. a. (EB 1946, nr. 14/15.)
160. Seadus Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani kohta 1946.—50. a. (Nõuk. Kool 1946, nr. 8.)
161. NSVL põllumajanduse arendamise plaan viisaastaku esimesel aastal. (Abiks agit. 1946, nr. 18.)
162. Eesti NSV põllumajanduse eelseisvad ülesanded ja arengusuunad. (Abiks agit. 1946, nr. 18.)
163. A. Veimer. Uue stalinliku viisaastaku esimese poolaasta täitmise tulemusi. (EB 1946, nr. 13.)
164. A. Veimer. Eesti sotsialistliku industrialiseerimise viisaastak (EB 1946, nr. 7/8.)
165. Nõukogude Eesti viie aasta plaani ülesandeid. (Abiks agit. 1946, nr. 29.)
166. B. Veimer. Eesti NSV viie aasta plaan 1946—1950. (Abiks agit. 1946, nr. 15.)
167. A. Veimer. Uuest stalinlikust rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaanist. 1946, 92 lk. Hind 2 rbl. 50 kop.
168. A. Jõeäär. Uus stalinlik viie aasta plaan vastab eesti rahva eluliste huvidele. (Abiks agit. 1946, nr. 19.)
169. NSVL elektrifitseerimine uuel viisaastakul. (Abiks agit. 1946, nr. 25.)
170. S. Lukin. Kergetööstus uuel viisaastakul. (Abiks agit. 1946, nr. 19.)
171. Paljurahvuselise Nõukogude riigi õitsengu ja tugevdamise programm — arve ja fakte. (EB 1946, nr. 12.)
172. Nõukogude rahva elutaseme tõstmise plaan — arve ja fakte. (EB 1946, nr. 11.)
173. P. Vihalem. Nõukogude rahva elatustaseme tõstmine IV viisaastakul. (Nõuk. Kool 1946, nr. 6.)
174. Meie kodumaa tööstusliku võimsuse kasvust. (Abiks agit. 1946, nr. 11.)
175. L. Raudlinn. Kommunistide juhtiv osa uue stalinliku viisaastaku teostamisel. (Abiks agit. 1946, nr. 26.)

VI. SUURED REVOLUTSIONILISED TAHTPÄEVAD.

176. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäev. V. M. Molotovi kõne Moskva Nõukogude pidulikul istungil 6. nov. 1945. a. (Ka Nõuk. Kool 1945, nr. 11.)
177. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäev. (Nõuk. Kool. 1945, nr. 10.)
178. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäev (EB 1945, nr. 19.)

179. V. Telling: Eesti NSV Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäeval. (Abiks agit. 1946, nr. 26.)
180. E. Päll. Suure Oktoobrirevolutsiooni tähtsus eesti rahvale. (EB 1945, lk. 718.)
181. Nõukogude võimu saavutused Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäevaks. (Abiks agit. 1945, nr. 25.)
182. 22. (9.) jaanuar 1905. a. („Verine pühapäev“). (Abiks agit. 1946, nr. 3.)
183. Lenini-Stalini suure lipu all. Sm. G. F. Aleksandrovi kõne 21. jaan. 1946. a. V. I. Lenini 22. surma-aastapäevale pühendatud pidulikul leinaistungil Moskvas. (EB 1946, nr. 2.) Koosneb järgmistest osadest: 1. Leninismi võit. 2. Lenini ja Stalini poolt rajatud nõukogude ühiskonna suur jõud. 3. Nõukogude demokraatia — leninismi ideede ellurakendamine.
184. 22 aastat Leninita Stalini juhtimisel mõõda leninlikku teed. (Abiks agit. 1946, nr. 3.)
185. Punaarmee 28. aastapäevaks. (Nõuk. Kool 1946, nr. 2.)
186. A. Uibo. Punaarmee vääramatu võimsuse alused. (Nõuk. Kool 1945, nr. 1/2.)
187. B. Veimer. Punaarmee 28. aastapäev. (Abiks agit. 1946, nr. 7.)
188. P. Stamm. Punaarmee kui esmaklassiline kaasaegne armee. (EB 1946, nr. 12.)
189. H. Maran. Nõukogude naine 8. märtsil. (Nõuk. Kool 1946, nr. 3.)
190. J. Saat. 1. mai — rahvusvahelise rahu ja solidaarsuse kindlustamise päev (EB 1946, nr. 7/8.)
191. Ülemaailmne töölispüha — esimene mai. Ajalooline ülevaade. (Abiks agit. 1946, nr. 14.)
192. **Rahvusvaheline töörahva püha 1. mai 1945**, 105 lk. Hind 2 rbl.
193. Võidukas 1. mai (EB 1945, lk. 373.)
194. 1. mai kui töörahva ülemaailmne pidupäev. (Abiks agit. 1946, nr. 14.)
195. Suur võidupüha. Juhtkiri. (EB 1954, lk. 434.)
196. Suure võidu aastapäev. (EB 1946, nr. 9.)
197. B. Veimer. Võidupüha. (Abiks agit. 1946, nr. 16/17.)
198. Võidupühaks. (Nõuk. Kool 1946, nr. 5.)
199. A. Uibo. 21. juuni 1940 — ajaloolise tähtsusega pöördepunkt eesti töörahva elus. (EB 1945, lk. 497.)
200. B. Veimer. 21. juuni pööre Eestis 1940. aastal. (Abiks agit. 1946, nr. 23.)
201. Juunivõidu kuendaks aastapäevaks. (Nõuk. Kool 1946, nr. 6.)
202. J. Nuut. Viis aastat. (Nõuk. Kool. 1945, nr. 6.)
203. Eesti NSV 5. aastapäev. 1945, 55 lk. Hind 1 rbl. 20 kop.
204. Kuus aastat Nõukogude Eestit (Nõuk. Kool 1946, nr. 7.)
205. 6 aastat Eesti NSV vastuvõtmisest N. Liidu koosseisu. (Abiks agit. 1946, nr. 28.)
206. Viis aastat Eesti NSV Konstitutsiooni kehtimapanekust Eestis. (Abiks agit. 1945, nr. 18.)
207. Tallinna vabastamise aastapäev. (Abiks agit. 1945, nr. 22.)
208. Tartu vabastamine. (Abiks agit. 1945, nr. 18.)
209. Aasta Nõukogude Eesti vabastamisest. (Abiks agit. 1945, nr. 28.)
210. M. Rozanov. Balti laevastiku meremehed ja Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. (Abiks agit. 1945, nr. 26.)
211. V. Kruuste. Suurtükiväe päev. (Abiks agit. 1945, nr. 28.)

VII. NÕUKOGUDE KOOLI ORGANISEERIMINE JA JUHTIMINE.

212. ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus koolitöö parandamise abinõude kohta. 1945. (Ka: Nõuk. Kool 1945, nr. 1/2, „Abiks õpetajale“ 1945.)
213. ENSV õpetajate I Vabariiklik kongress 15.—17. aug. 1945 Tallinnas: EK(b)P KK sekretär sm. N. Karotamme kõne „Kooli ja õpetaja ülesannetest“ (Nõuk. Kool 1945, nr. 7/8.)

214. A. Raud. ENSV haridusminister. Koolide ülesandeid eeloleval õppeaastal. (Nõuk. Kool 1946, nr. 9.)

215. J. Nuut, prof. Nõukogude Eesti kooli kasvatusülesandeist. (Nõuk. Kool 1945, nr. 7/8.)

216. A. Haberman. Nõukogude Eesti õpetajaskond ja ta ülesanded. (Nõuk. Kool 1945, nr. 6.)

217. A. Aret. 28 aastat nõukogude kooli. (Nõuk. Kool 1945, nr. 11.)

218. A. Aret. Nõukogude kooli kasvatus- ja õppetöö tänapäeva taotlusi. (Nõuk. Kool 1945, nr. 1/2.)

219. Nõukogude Eesti hariduselu tänapäeval. (Nõuk. Kool. 1945, nr. 6.)

220. A. Aret. Kooliettevalmistus uueks õppeaastaks. (Nõuk. Kool 1945, nr. 6.)

221. A. Aret. Metoodiline töö koolis. (Nõuk. Kool 1946, nr. 2.)

222. E. Golant, prof. Tundide külastamine koolitöö juhtimise vahendina. (Nõuk. Kool 1945, nr. 5.)

223. E. Laas. Õppetöö plaanimisest koolis. (Nõuk. Kool 1946, nr. 7.)

224. A. Aret. Plaanimine koolis. (Nõuk. Kool 1945, nr. 7/8.)

225. A. Aret. Eksameile valmistumisest koolis. (Nõuk. Kool 1946, nr. 4.)

226. A. Aret. Eksamite metoodikast koolis. (Nõuk. Kool 1946, nr. 5.)

227. Koolide inspektorite tööst. (Nõuk. Kool. 1946, nr. 10.)

VIII. NÕUKOGUDE PEDAGOOGIKA PÕHIPRINTSIIBID.

KOMMUNISTLIK KASVATUS.

228. Joh. Käis. Marxi ja Engelsi pedagoogilised ideed.

229. E. Golant. Lenini õpetus kommunistlikust kasvatuses. (Nõuk. Kool 1945, nr. 5.)

230. Joh. Käis. Lenini õpetus haridusest ja kommunistlikust kasvatuses.

231. M. I. Kalinin. Noorsoost. 1946, 96 lk. Hind 1 rbl. 20 kop.

232. Joh. Käis. Nõukogude pedagoogika põhimõtted. (Nõuk. Õpet. 1945, nr. 1—4.)

233. A. Pint, prof. Kasvatuse ja õpetuse põhiprintsiipe nõukogude koolis. (Nõuk. Kool 1945, nr. 11.)

234. E. Golant, prof. Nõukogude pedagoogilise teaduse tähtsaim allikas. (Nõuk. Kool 1945, nr. 10.)

235. Joh. Käis. Kooli ülesanded nõukogude patriotismi kasvatamisel. (Nõuk. Õpet. 1945, nr. 10.)

236. A. Aret. Kultuurse käitumise kasvatamisest koolis. (Nõuk. Kool 1946, nr. 10.)

237. A. Pint, prof. Iseloomu kasvatamine. (Nõuk. Õpet. 1945, nr. 20, 21.)

238. A. Pärl. Võimete ja andekuse probleem nõukogude psühholoogias. (Nõuk. Kool 1946, nr. 5.)

239. K. Kornilov. Seitsmeaastastest lastest. (Nõuk. Kool 1946, nr. 9.)

240. A. Pint, prof. Nõukogude pedagoogika organisatsioonilistest ülesannetest. (Nõuk. Kool 1946, nr. 5.)

241. A. Pint, prof. Vallutagem nõukogude pedagoogikat. (Nõuk. Õpet. 1945, nr. 45, 46.)

242. Sama. Õpilaste teadmiste hindamine ja kontrollimine. (Nõuk. Õpet. 1945, nr. 8.)

243. Levšin. Õpetagem lapsi õppima. (Nõuk. Õpet. 1945, nr. 12.)

IX. KOMMUNISTLIKU NOORSOOHINGU JA PIONEERIDE ORGANISATSIiooni TOOST. KLASSI- JA KOOLIVÄLINE TÖÖ.

244. M. I. Kalinin. **Bolševike partei võitlusabiline.** 1945, 24 lk. Hind 50 kop.
245. Mis on kommunistlik noorsooühing. (Abiks agit. 1945, nr. 5.)
246. S. Beloussov. **ULKNU KK XII pleenum ja pedagoogika ülesanded.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 1/2.)
247. H. Pausner. **Kommunistliku noorsooühingu ja pioneeride organisatsiooni osa kooli õppe- ja kasvatustöös.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 7/8.)
248. **Kommunistlik noorsooühing ja kool.** 1945, 130 lk. Hind 1 rbl. 50 kop.
249. **Vestlusi kommunistlikust noorsooühingust.** 1945, 78 lk. Hind 1 rbl.
250. **Pioneerilaager.** 1946, 124 lk. Hind 3 rbl. 50 kop.
251. E. Morgen. **Klassiväline töö koolis.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 8.)
252. R. Rägastik. **Noorte naturalistide töökava.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 3/4.)
253. R. Rägastik. **Suvisesed tööd loodusteaduses.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 6.)
254. E. Morgen. **Kooliväline töö lastega.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 9.)

X. DIDAKTIKAST. KOOLITÖÖ PRAKTILISI KUSIMUSI.

255. B. Jessipov. **Õpetuse põhimõtted nõukogude koolis.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 1/2.)
256. A. Pünt, prof. **Õppimise motiivid nõukogude koolis.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 9.)
257. Joh. Käis. **Õppetöö organiseerimisest.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 5.)
258. Joh. Käis. **Kuidas õpetusega kindlaid teadmisi ja oskusi saavutada.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 3/4.)
259. Joh. Käis. **Õppetöö organiseerimisest liitklassides.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 10.)
260. B. Jessipov — N. Gontšarov. **Pedagoogika.** 1946, 262 lk. Hind 9 rbl.
261. E. Golant, prof. **Õpilaste iseseisvast õppetööst.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 2.)
262. K. Siim. **Esimesed päevad koolis.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 8.)
263. V. Litvinov. **Õppetunni tüüpilisi puudusi.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 1/2.)
264. **Töövihud.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 4.)
265. **Õppematerjali kordamisest.** (Nõuk. Õpet. 1946, nr. 13, 14.)
266. K. Anton jt. **Omavalmistatud õppevahendid.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 4, 5 ja 6.)
267. A. Ivask. **Õppekäigud koolis.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 4.)
268. V. Toom. **Tööd kooliaias.** (Nõuk. Kool 1946, nr. 5.)

XI. UKSIKUTE ÕPPEAINETE KASITLUSEST:

Konstitutsioon (vt. nr. 52—114.)

a) Ajalugu ja ta metoodika.

269. H. Moosberg. **Muistseist idaslaavlastist.** (Nõuk. Kool 1945, nr. 10.)
270. J. Šaskolski. **Vene rahva ajaloolised sidemed Baltimaade rahvastega.** 1946, 88 lk. Hind 3 rbl.
271. K. Pigarjov. **Suvorov.** 1945, 71 lk. Hind 2 rbl.
272. **Suur vene väejuht M. I. Kutuzov.** (Abiks agit. 1945, nr. 22.)
273. **Kutuzov (200 a. sünnipäeva puhul).** 1945, 36 lk. Hind 1 rbl.
274. P. Keerdo. **Detsembri-ülestõus 1905. aastal** (EB 1945, nr. 23/24.)
275. J. Saat. **Veebruarirevolutsioon 1917. a.** (EB 1946, nr. 4.)
276. N. Andresen. **Eestlaste Jüriöö ülestõus 1343. a.** (EB 1945, lk. 379.)
277. J. Sepp. **Eesti rahva revolutsioonilised traditsioonid.** (EB 1946, nr. 3.)
278. J. Sepp ja A. Gronski. **Viktor Kingissepp.** Elulugu. 1946, 60 lk. Hind 1 rbl. 50 kop.

279. J. Sepp ja A. Gronski. Viktor Kingissepp. Biograafiline ülevaade. (EB 1946, nr. 5.)
280. J. Saat. Viktor Kingissepp — vankumatu võitleja töörahva võimu eest. (Abiks agit. 1946, nr. 16/17.)
281. Daatumeid V. Kingissepa elust ja tegevusest. (EB 1946, nr. 3.)
282. Eesti töörahva revolutsiooniline liikumine Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eel. (Abiks agit. 1945, nr. 23.)
283. J. Saat. Mälestusi Oktoobrirevolutsioonist Eestis (EB 1945, nr. 19.)
284. J. Sepp. Nõukogude revolutsioon Eestis — ajalooline ülevaade. (EB 1945, nr. 19.)
285. G. Naan. Eesti kodanliku „iseseisvuse“ sünnist. (EB 1946, nr. 13.)
286. V. Telling. Rahva petmine loosungiga kodanlikust iseseisvusest. (EB 1945, lk. 601.)
287. J. Sepp ja A. Gronski. Saaremaa ülestõus 1919. a. (EB 1946, nr. 12.)
288. J. Sepp. Irboska tragöödia. (EB 1946, nr. 16.)
289. Tööliste olukorrast kodanlikus Eestis. (Abiks agit. 1946, nr. 5.)
290. P. Keerdo. Kodanlikus Eestis ootasid töörahva saadikuid vangirauad. (Abiks agit. 1945, nr. 29.)
291. P. Vihalem. Kuidas Jüri Uluots ja teised kodanlikud natsionalistid võltsisid eesti rahva ajalugu. (EB 1946, nr. 1.)
292. G. Naan. Eesti kodanliku natsionalismi arenemistee (EB 1945, nr. 23/24.)
293. A. Korsen. Pariisi Kommuun proletariaadi diktatuuri eona. (EB 1946, nr. 5.) Pariisi Kommuun — uut tüüpi riik. (Abiks agit. 1946, nr. 10.)
294. M. Präats. 75 aastat Pariisi kommuunist. (Nõuk. Kool 1946, nr. 3.)
295. H. Moosberg. NSV Liidu ajalugu — võimas relv meie noorsoo kasvatamisel. (Nõuk. Kool 1946, nr. 6.)
296. E. Morgen. NSV Liidu ajaloo õpetamise põhilised ülesanded ja iseloom. (Nõuk. Kool 1946, nr. 2.)
297. V. Bernadski. Ajalooliste isiksuste iseloomustamisest ajaloo õpetamisel. (Nõuk. Kool 1945, nr. 7/8.)
298. V. Bernadski, prof. Uhiskonna materiaalsete elutingimuste tundmaõppimine kooli ajaloo kursuses. (Nõuk. Kool 1946, nr. 3.)
299. A. Stražev. Ajaloo kursuse käsitlest kronoloogilises järjekorras ja kronoloogia õppimisest. (Nõuk. Kool 1946, nr. 10.)

b) Maateadus. Majandus- ja poliitiline geograafia.

300. N. Mihhailov. Meie kodumaa. 1946, 112 lk. Hind 3 rbl.
301. NSVL liiduvabariikide geograafiat. (Nõuk. Kool 1946, nr. 2.)
302. Meie Kodumaa rikkused — fakte ja arve. (Abiks agit. 1946, nr. 1.)
303. NSVL on kõige rikkam naftamaa maailmas. (Abiks agit. 1946, nr. 18.)
304. Kivisüsi on tööstuse peamine jõuallikas. (Abiks agit. 1946, nr. 18.)
305. A. Luha. Eesti NSV maavarad. ENSV majanduse teadusliku uurimise instituudi väljaanne. 1946, 176 lk. tabelite ja kaartidega. Hind 25 rbl.
306. P. Kogerman, akadeemik. Eesti põlevkivi. (EB 1946, nr. 16.)
307. J. Anso. Järvekriit. („Plaanimajandus“ 1945, lk. 220.)
308. Metall on meie tööstuse aluste alus. (Abiks agit. 1946, nr. 18.)
309. India ja tema rahvad. (EB 1946, nr. 9.)
310. A. Huber. Indoneesia — Hollandi — India. (EB 1946, nr. 6.)
311. V. Avarin. Hiina. Abiks majandus-pol. itilise geograafia õppiiale. 1946, 28 lk. Hind 80 kop.
312. J. Ploševski. Jaapan. 1946, 22 lk. Hind 80 kop.
313. J. Kark. Füüsikaline geoloogia. 1946, 174 lk. Hind 15 rbl.
314. A. Lillemaa. ENSV mullastiku regionaalne liigitus („Plaanimajandus“ 1945, lk. 208.)

315. H. Tulp. Geograafia õpetamise tähtsusest ja meetodikast. (N. Kool 1945, nr. 9.)
 316. H. Tulp. Esimesed õppetunnid maateaduses. (Nõuk. Kool 1946, nr. 8.)
 317. H. Tulp. Õppetunde maateaduse käsitusel. (Nõuk. Kool 1946, nr. 9.)
 318. Geograafia õpetamisest Suure Isamaasõja tingimustes. (N. Kool 1945, nr. 1/2.)

c) Eesti keel ja kirjandus.

- 318-a. UK(b)P KK otsus ajakirjadest „Zvezda“ ja „Leningrad“.
 318-b. A. Ždanovi ettekanne ajakirjast „Zvezda“ ja „Leningrad“.
 318-c. N. Karotamm. Märkmeid kirjanduslikest päevaküsimustest. (Rahva Hääl, nr. 206.)
 319. A. Vinkel. Maksim Gorki — töölisklassi vabadusvõitluse kujutaja. (Nõuk. Õpet. 1946, nr. 24, 25.)
 320. O. Urgart. Maksim Gorki sotsialistliku realismi rajajana (EB 1946, nr. 11.)
 321. M. Serebrjanski. Maksim Gorki 10. surmapäevaks. (N. Kool 1946, nr. 6.)
 322. Aleksei Tolstoi — suur nõukogude kirjanik-patrioot. (Nõuk. Kool 1945, nr. 3/4.)
 323. B. Levin. Suure vene kirjaniku-patrioodi Aleksei Tolstoi mälestuseks. (EB 1945, lk. 199.)
 324. B. Levin. Vladimir Majakovski — Nõukogude ajastu suurim poet. (EB 1945, lk. 390.)
 325. H. Sooman. Lydia Koidula 60. surma-aastapäev. (EB 1946, nr. 14/15.)
 326. K. Praakli. Lydia Koidula 60-nda surmapäeva puhul. (Nõuk. Kool 1946, nr. 8.)
 327. K. Taev. Eduard Vilde tänapäeval. (Nõuk. Kool 1945, nr. 3/4.)
 328. O. Urgart. Eduard Vilde. (EB 1945, lk. 293.)
 329. B. Sõõt. Friedebert Tuglase elust ja loomingust. (Nõuk. Kool 1946, nr. 3.)
 330. P. Viires. Praktilise keeleravi teostamisest keeleõpetuse süstemaatilise kursuse kõrval. (Nõuk. Kool 1945, nr. 7/8.)
 331. K. Praakli. Mõningaid küsimusi kirjanduse käsitlest. (N. Kool 1946, nr. 9.)
 332. V. Alttõa. Kirjandusteooria käsitlemisest. (Nõuk. Kool 1945, nr. 11.)

d) Vene keel.

334. S. Dormidontova. Esimene aasta vene keele õppimisest. (Nõuk. Kool 1945, nr. 5.)
 335. N. Pentre. Vene keele aabitsa eelkursus. (Nõuk. Kool 1946, nr. 7.)

(Järgneb.)

Väljaandja: ENSV Haridusministeerium. Kirjastaja: RK „Pedagoogiline Kirjandus“. Toimetuse kolleegium: J. Seilental (vastutav toimetaja), J. Käis, E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 17. oktoobril 1946. MB-06704. Trükkimisele antud 4. novembril 1946. Trükipoognaid 3,5. Trükiarv 3700. Trükikoja tellimise nr. 1207. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn.

На эстонском языке. „Ньюкогуде Коол“ (Советская школа),
 орган Мин. Просв. ЭССР.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishinnad: 6 kuud — 30 rubla,
 12 kuud — 60 rubla.

СОДЕРЖАНИЕ:

	Стр.
ЦК КП(б) Эстонии о книге И. Кяйс „Избранные сочинения“	637
Н. Андресен. Вопросы истории Эстонской литературы 638-а	
В. Вейкшан, проф. Вопросы дидактики в педаг. системе Л. Н. Толстого	651
М. Прятс. Сотрудничество учителей и организаций комсомола в школе	663
С. Гурин. Ливония в XVI веке. Борьба за Ливонию . . . 668	
А. Верго и А. Рээм. Использование закона о четвертой пятилетке в учебно-воспитательной работе, в част- ности на уроках математики	673
М. Салум. Уравнения в VI—VII классе	678
И. Кяйс. Список литературы для самообразования учи- телям	684

Tallinn, postk. 42, 5 e'ks.
Riiklik Avalik Raamatukogu

Rbl. 5.—